

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

M. Janssens, Alphen a/d Rijn

Wraak? (2)

„... gelukkig hij, die u zal vergelden hetgeen gij ons hebt aangedaan; gelukkig hij, die uw kinderen zal grijpen en tegen de rots verpletteren.” Uit Psalm 137

Hoe komt de psalmist tot deze verpletterende woorden?

Reken, o HERE, den kinderen Edoms de dag van Jeruzalem toe; hun die zeiden: Breekt af, breekt af, tot op de grond ermee! Gij, dochter van Babel, ter verwoesting bestemde, gelukkig hij, die u zal vergelden hetgeen gij ons hebt aangedaan; gelukkig hij, die uw kinderen zal grijpen en tegen de rots verpletteren.

Om deze verzen van Psalm 137 goed te kunnen beoordelen, moeten we eerst letten op het voorafgaande. Dat hebben we gedaan in het vorige nummer. We hebben toen gezien dat er een vreselijke situatie is ontstaan voor het volk Israël: leven in Babel, ver bij de HERE God vandaan, in een sfeer van Gods-verduistering. De dichter heeft z'n enorme liefde voor Jeruzalem, dat is: de plaats waar God woont, beleden. En in het verlengde daarvan bidt hij of de HERE de Edomieten de dag van Jeruzalem zal toerekenen.

Waarom Edom?

Waarom Edom, de Edomieten? Omdat zij bij de verwoesting van Jeruzalem een uiterst lelijke rol gespeeld hebben. Edom, het volk voortgekomen uit Ezau, het broedervolk dus van Israël, voortgekomen uit Jakob, had er plezier in dat Jeruzalem kapot ging – Gods woonplaats – en ze hebben zelfs meegeholpen. De HERE had zelf voorgedat Hij nog wel met Edom zou afrekenen (Jes. 34) en daarop pleit de dichter van onze Psalm. Het gaat hem niet zozeer om zichzelf, maar om het heilige recht van de HERE, om het Koninkrijk van Jezus Christus.

Babel

De dichter bidt ook om toerekening van het kwaad dat Babel heeft gedaan. Wellicht zijn deze woorden (vs. 8 en 9) de meest ergerniswekkende van de hele Bijbel. Paulus schrijft: *Jullie hebben niet te worstelen tegen bloed en vlees* – dat is tegen mensen – *maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers van deze duisternis, tegen de boze geesten in de hemelse gewesten.* En van

die machten is Babel de aanduiding. Mogelijk staat 'Babel' parallel met het 'zaad van de slang' uit Genesis 3. Heel de Bijbel door is Babel het zinnebeeld van de goddeloze wereldmacht, symbool van menselijke hoogmoed. Daarom komen we Babel ook tegen in het Nieuwe Testament, wanneer het al lang niet meer bestaat. Zoals Jeruzalem in de Openbaring het beeld is, het symbool, voor de christelijke gemeente, zo is Babel dat voor de macht die zich voortdurend verheft tegen God. En wanneer de dichter a.h.w. zalig spreekt, diegene die Babel vergelden zal wat Babel Gods volk en daarmee God zelf heeft aangedaan, en wanneer hij zelfs zalig spreekt diegene die Babels kinderen zal grijpen en tegen de rotsen verpletteren, dan zijn dat woorden vol haat. Maar waarom durft de dichter deze vreselijke woorden in de mond te nemen? Vanwege zijn liefde voor God en voor Gods volk, Jeruzalem. Juist omdat de dichter zoveel houdt van de HERE en zijn werk, de kerk, daarom wil hij de totale ondergang van Babel, de anti-goddelijke macht; en zelfs de dood van de kinderen van Babel, zodat er geen nieuwe generatie zal opstaan waarvan je later zou moeten zeggen: zo vader, zo zoon. Een geslacht dat het verwoestende werk voortzet.

Christus

Misschien denkt u: „Maar we hebben van Christus zelf gehoord: *Hebt uw vijanden lief en bidt voor wie u vervolgen?* En dan houd ik me maar liever aan het laatste.” Maar dan moeten we gaan uitkijken dat we geen scheiding maken tussen het Oude en Nieuwe Testament. Het gaat in onze Psalm niet om liefde of wraak; het gaat erom: handhaaf je zelf je recht of laat je dit aan de HERE over. Petrus schrijft in zijn eerste brief: *Want hiertoe zijt gij geroepen, daar ook Christus voor u geleden heeft en u een voorbeeld heeft nagelaten, opdat gij in zijn voetstappen zoudt treden; die geen zonde gedaan heeft en in wiens mond geen bedrog gevonden is; die als Hij gescholden werd, niet terugschold en als Hij leed, niet dreigde, maar het overgaf aan Hem, die rechtvaardig oordeelt.*

De zielen onder het altaar

En dat vinden we ook in Openbaring 6. De zielen onder het altaar, degenen die zijn omgekomen terwille van het Evangelie, roepen: *Tot hoelang, heilige en waarachtige Heerser, oordeelt en wreekt Gij ons bloed niet aan hen, die op de aarde wonen?* Hoe lang moet het nog duren, voordat U ons bloed wreekt aan hen? En ook dit roepen om wraak, om het straffend handelen van God – dat verderop in de Openbaring wordt geprezen! – dat is geen leedvermaak of schreeuwen om persoonlijke wraak, maar de begeerte naar de openbaring van Gods rechtvaardigheid. Ze verbinden hun zaak aan Gods zaak, hun zaak is zijn zaak, een zaak van zijn waarachtigheid en heiligheid. Het is, net als in onze Psalm, een vooruitgrijpen op de grote dag van de HERE. God, laat het toch niet langer duren, dat U bespot wordt, doordat uw volk bespot wordt. En wat krijgen ze als antwoord? Ze ontvangen elk een wit kleed, teken van de overwinning. En God zegt dat ze nog een korte tijd moeten wachten. God wacht met zijn oordeelsdag. Hij

36e jaargang – nr. 18
28 augustus 1992

In dit nummer

- 319 H. de Jong
De voorrang van het geloof op de rechtvaardigheid
- 321 B. Wielenga
Over kerkorde en zending (slot)
- 323 G. v.d. Brink
Ethische vragen (1)
- 326 M.R. v.d. Berg
Het karakter van de wet in de oudtestamentische bedeling

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 63,- per jaar of f 35,- per half jaar.
Voor studenten f 51,- per jaar.
Buitenland f 89,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 58 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

stelt het oordeel uit, maar het komt er wel degelijk. Het wonderlijke van dit stukje uit de Openbaring is dat we de toekomstmuziek al horen en dat tegelijk de geschiedenis van onrecht, van vijandschap tegen God en tegen zijn volk, doorgaat.

Het antwoord van God lost het probleem niet op en het verklaart deze tijd niet. Maar het is wel een antwoord op de klacht tegen het onrecht. Er is en komt een recht dat het onrecht gaat keren.

Heilige liefde

Dat mensen leven in een tijd van Gods-verduistering, een tijd en sfeer waarin voor Hem geen plaats meer lijkt te zijn, waar mensen geen rekening houden met God, dat gaat zo in tegen de liefde van God voor zijn volk en daarom ook tegen de liefde die wij voor Hem en zijn volk mogen hebben,

dat het een 'geestelijke aanranding' is van Hemzelf. Wie de HERE God kent, barmhartig en genadig, rechtvaardig en heilig, die kan het toch niet hebben, dat mensen Hem negeren of zelfs heel duidelijk tegen Hem ingaan? Wie Gods heilige liefde kent, en dan mogen wij denken aan de dood van Christus – heilige liefde –, die zal Gods toorn beamen als reactie op menselijke haat of onverschilligheid.

Het slot van de Psalm klinkt hard en genadeloos. Het klinkt inderdaad hard, het is hard, maar niet genadeloos. God laat nooit zomaar, zonder genade, zijn gericht op aarde komen. Maar de keerzijde van zijn liefde is haat tegen hen die zich tegen zijn liefde verzetten. En deze haat klinkt ons tegemoet en wordt ons voorgezongen in Psalm 137. Niet een haat om de haat, wraak om de wraak, maar een haat omdat Gods liefde verworpen wordt.

In aug.nr. van **Waarheid & Eenheid**: Ruimte voor interpretaties / Oudste NT-handschrift / a Lasco / Ref. Hogesch. Zwolle / Islam als corpus alienum / Onderwijs (2,50 giro 1599800 S & G te Delft)
Brochure OVER EENHEID TUSSEN KERKEN (Ds. J.C. Schaeffer, dr. T. Brien en dr. H.M. Mulder) is f 3,50. 01803-13281.

Uitnodiging

Het bestuur van NEDERLANDS GEREFORMEERD SEMINARIE nodigt u uit om aanwezig te zijn op de

SAMENKOMST

die ter gelegenheid van de opening van het zeventiende studiejaar gehouden zal worden op D.V. vrijdagavond **11 september** a.s. in de Ned. Geref. Kerk, **Kerkbuurt 64 te Oostzaan**.

Aanvang **19.30 uur**. Sluiting ± 21.30 uur.

Deze bijeenkomst zal geopend worden door de voorzitter van het Ned. Geref. Seminarie, ds. L.W.G. Blokhuys.

Vervolgens zal ds. J. Stuij een toespraak houden over het onderwerp

PREDIKING IN DEZE TIJD

Tenslotte zal de avond door ds. J.J. van Es (URK) besloten worden met dankgebed en voorbede voor het Seminarie en allen die daarbij betrokken zijn.

Uw aanwezigheid wordt zeer op prijs gesteld.

H. de Jong, Zeist

De voorrang van het geloof op de rechtvaardigheid

Onlangs kwam ik in het kader van mijn werk voor deze vraag te staan: Met welk woord zijn de ware kinderen van God in deze wereld nu het best getypeerd? Met het woord 'rechtvaardigen' of met het woord 'gelovigen'? Met beide woorden evengoed, zult u misschien zeggen, en ik zou dat zeker geen fout antwoord durven te noemen, zeker niet voor wat het gewone, argeloze spraakgebruik betreft. Maar dan blijf ik toch vragen of er nog een verschil in deze woorden zit of dat we ze zonder meer door elkaar heen kunnen gebruiken. Is er tussen de twee toch niet misschien een rangorde die hun volgorde bepaalt? De kwestie is minder theoretisch dan ze lijkt. Het in onze dagen zo onvermijdelijke gesprek tussen de religies heeft ermee te maken. Het jodendom, de islam, de hindoe-religie, ze zijn immers allemaal onder ons. Het aangesneden vraagstuk raakt met name het contact tussen joden en christenen, tussen welke godsdiensten het gesprek nog het drukst gevoerd wordt. Ik denk nu dat de synagoge de voorkeur geeft aan de typering 'rechtvaardige', terwijl de kerk eerder kiest voor 'gelovige'. Maar ik zie verder ook nog een verband met de sekularisatie of de ontkerkelijking van onze tijd. In deze zin dat degene die vandaag de kerk verlaat geneigd is het woord 'rechtvaardige' mee te nemen en het woord 'gelovige' achter te laten. Rechtvaardig zijn, zo hoor je zeggen, dat zet tenminste zoden aan de dijk. Gelovig zijn, nu ja, dat wil zeggen dat je er opinies op na houdt. En dat is zo vrijblijvend. Als het erom gaat de wereld te verbeteren dan heb je veel meer aan rechtvaardigheid dan aan geloof. Gerechtigheid wijst op daden, geloof heeft met woorden en gedachten te maken. Zo voorgesteld lijkt de keus inderdaad niet moeilijk. Onze tijd immers heeft woorden genoeg gehoord en gedachten genoeg te verwerken gekregen. Laat het nu eindelijk eens tot daden komen.

Noach

Onze tijd. Wij leven in een tijd van geweldige crisis. Echt wel een eindtijd (want daar zijn er meer van dan één). Ook de Here Jezus heeft zijn tijd als een eindtijd beleefd en Hij associeerde zijn dagen met die welke aan de zondvloed voorafgingen. Vooruit kijkend zei Hij: „Het zal zijn als in de dagen van Noach...” (Lukas 17 : 22 e.v.) en Hij dacht daarbij voor wat de toekomst betreft aan wat met het joodse bestel waarin Hij zich bewoog ging gebeuren en tegelijk aan het naderende einde van de wereld. Want in de verschillende eindtijden van de geschiedenis kondigt het definitieve einde zich aan. Dat geldt ook voor nu. Na de eindtijd van onze Europese cultuur (die we nabij kunnen vermoeden) kan het ergens elders in de wereld nog wel weer verder gaan. Wie zal het zeggen? „Het zal zijn als in de

dagen van Noach”, zei Jezus dus. Maar over Noach gesproken, die wordt nu juist in de Schrift heel duidelijk als een 'rechtvaardige' afgeschilderd. „Noach was onder zijn tijdgenoten een rechtvaardig en onberispelijk man”, staat er geschreven (Genesis 6 : 9). En dat is niet het enige getuigenis. Ook Petrus noemt Noach 'een prediker der gerechtigheid' (II Petrus 2 : 5). En de profeet Ezechiël, die ook al in een eindtijd leefde, die van de Babylonische ballingschap, komt eveneens bij Noach terecht en noemt hem samen met Job en Daniël (waarschijnlijk niet de Daniël van de bijbel, maar een oudvader uit de Kanaänitische cultuur) een rechtvaardige (Ezechiël 14 : 12-23). Tenslotte noem ik nog de apokriefe spreken van Jezus Sirach waarin we lezen: „Noach de rechtvaardige werd onberispelijk bevonden” (44:17).

Krisis

Zijn dit geen voldoende aanwijzingen om de Schrift in deze spreekwijze te volgen? En het dus maar op de rechtvaardigheid te houden als het enige dat er toe doet? Blijkt hier niet dat de rechtvaardigheid de door de bijbel zelf aanbevolen houding is om de crisis waarin wij vandaag verkeren het hoofd te bieden en die zelfs te doorstaan? Heeft daarom het jodendom met zijn voorkeur voor de rechtvaardigheid boven het geloof geen gelijk? Zoals ook de kerkverlaters, die het woord rechtvaardigheid zo hartstochtelijk kunnen koesteren en zich tegen het woord geloof zo gemelijk kunnen afzetten? (Is er daarom onder veel gesekulariseerden niet meer waardering voor de synagoge dan voor de kerk?) We komen dus juist door op onze tijd te letten met de opgeworpen vraag van het begin in de crisis. Het is uit het voorgaande al wel duidelijk geworden in welke richting ik mijn vraag ga beantwoorden, maar kan ik in het licht van het bovenstaande mijn weg naar dat antwoord wel vervolgen? Laten we eens zien.

Geloof als rechtvaardigheid?

Wat mij in de joodse uitleg van de Schriften vaak opvalt is dat alle geloof als rechtvaardigheid, als gehoorzaamheid aan de geboden wordt gedeut. Het bekendste voorbeeld is de tekst van Genesis 15 : 6: „En hij (Abraham) geloofde in de HERE en Hij rekende het hem tot gerechtigheid”. In de joodse verklaring wordt Abrahams geloof ondergebracht onder de rechtvaardigheid. Abrahams geloof is een samenvatting van zijn gehoorzaamheid aan Gods geboden. Terwijl het in de Schrift zelf het passend reageren is op Gods heilswoord en heilsplan:

Abraham geeft zich vol vertrouwen daaraan over. Hetzelfde valt op bij de behandeling door het rabbijnse jodendom van het bekende woord in Habakuk 2 : 4: „De rechtvaardige zal door zijn geloof leven”. Ook hier wordt in de joodse uitleg het geloof door de gerechtigheid bepaald en vanuit de rechtvaardigheid ingevuld. Terwijl het bij de profeet zelf alles te maken heeft met de houding die wij mensen dienen aan te nemen tegenover het heilshandelen van God, ook als dat handelen een oordeelskant heeft: gaan we daar gehoorzaam in mee of verzetten we ons daar opstandig tegen? Nu geen misverstanden, ook ik ben van mening dat geloof alles met rechtvaardigheid te maken heeft. Maar, zo wil ik beweren, het is daar geen ander woord voor. Ik ben dan van mening dat in die joodse verklaringen aan het eigen karakter van het geloof geen recht wordt gedaan.

Het eigene

Wat is dan dat eigene van het geloof? Wel, het typische van geloven is dat het meer bezig is met Gods daden dan met het eigen handelen. De gelovige kijkt van zichzelf af naar HEM. En het geloof geeft ons aansluiting op het heilshandelen van God in deze wereld. Al gelovend wordt de gelovige een meedenker met wat God bezig is te doen. Dat komt nog het sterkst tot uitdrukking in het gebed: Uw koninkrijk kome! Dit nu brengt mee dat een heel sterk besef van de tijd waarin hij leeft voor de gelovige kenmerkend is, een uiterste gevoeligheid voor het gebeuren in deze wereld. De gelovige zoekt in het gedruis daarvan naar het geluid van de naderende voetstappen van zijn Heer. En het is nu in het kader van dat tijdsbesef dat voor hem de gehoorzaamheid aan de geboden, dus zeg maar de rechtvaardigheid, komt te staan. Geloof is zo het hoofdbegrip en rechtvaardigheid is daarvan een afgeleide. Gerechtigheid wordt tot een vis in het water van het geloof.

Jezus en Paulus

In zijn afscheids gesprekken zegt Jezus tegen zijn volgelingen: „Gij zijt mijn vrienden indien gij doet wat Ik u gebied. Ik noem u niet meer slaven, want de slaaf weet niet wat zijn heer doet. Maar Ik heb u vrienden genoemd, omdat Ik alles wat Ik van mijn Vader gehoord heb, u heb bekend gemaakt” (Johannes 15 : 14 en 15). Dit lijkt mij een zeer relevant woord in het verband van ons onderwerp. Hier wordt immers de rechtvaardigheid (doen wat Hij ons gebiedt) ingekaderd in de geloofsverhouding waarvoor het ingewijd zijn in het heilsplan van God

zo kenmerkend is. Haal je de rechtvaardigheid uit dat kader weg dan leidt dat tot slavernij, tot een onpersoonlijke gehoorzaamheid, meer aan een iets (het gebod) dan aan een iemand (God). Bij de apostel Paulus vind je hetzelfde. Nadat hij de gemeente de geboden van God aan het hart gelegd heeft, een korte versie van de bekende 'Tien', schrijft hij: „Gij verstaat immers de tijd wel dat het thans voor u de ure is om uit de slaap te ontwaken. Want het heil is ons nu meer nabij dan toen wij tot het geloof gekomen zijn. De nacht is ver gevorderd, de dag is nabij. Laten we dan de werken der duisternis afleggen en aandoen de wapenen des lichts" (Romeinen 13 : 8-14). Hier worden aan de vorderingen van het heilsplan argumenten ontleend om rechtvaardig te zijn. Dat is een typisch evangelisch of geloofsmatig hanteren van de wet.

Tijdloosheid

Daartegenover krijg ik bij de joodse uitleg van de bijbel vaak de indruk dat er een waas van tijdloosheid over de teksten komt te liggen. Het beeld rijst voor mij op van een aandachtig heen-gebogen staan over de geboden met weinig besef van hoe laat het op de wereldklok is. De hele gedachte trouwens van een heilsplan dat God in deze wereld volvoert lijkt aan het jodendom vreemd. Niet hetzelfde maar toch vergelijkbaar hiermee is de houding van velen in onze tijd die in godsdienstig opzicht het driftige beweeg van de geschiedenis beu zijn, zich daarom van het gebeuren afkeren en zich beperken tot ieder het zijne te geven. Ze komen daarom niet meer naar de kerk om uit het Woord te horen hoe ver het met Gods heilsplan staat. Daarvoor bestaat geen belangstelling meer. Wel, voor mijn gevoel zit daar iets slaafs in, naar de typering van Jezus zelf: niet weten wat je heer doet. Terwijl we van zijnentwege toch ingewijden zijn. Meedenkers met God, medearbeiders, vooral in het gebed. De tijdloosheid die ik in het joods-religieuze meen op te merken valt trouwens niet alleen bij de synagoge op. Ze manifesteert zich ook heel markant in de Oosterse liturgieën van de Grieks Katholieken, die misschien daarom ook wel zo'n aantrekkingskracht beginnen te krijgen op veel kerkjeugd.

Nog eens Noach

Voor mij is geloof toch het eerste en de rechtvaardigheid is daaraan ondergeschikt. Maar de rechtvaardige Noach dan die ik als kroongetuige voor het andere standpunt opriep? Ik denk dat voor hem hetzelfde geldt. Want wat vindt u? Als iemand in Noachs dagen rond gegaan was en de mensen gevraagd had of ze wel eens van Noach gehoord hadden, wat zou hij ten antwoord gekregen hebben? „O, die man die ieder zo voorbeeldig het zijne geeft"? Of: „U bedoelt toch niet die halve gare die bezig is dat schip op het droge te bouwen"? Ik houd het op

het laatste. Noach is door het bouwen van de ark het meest opgevallen bij zijn tijdgenoten. Dat typeerde hem nog het duidelijkst. Maar precies dat bouwen was een uitvloeisel van zijn geloof. Zoals de Schrift zegt: „Door het geloof heeft Noach, nadat hij een godsspraak ontvangen had over iets dat nog niet gezien werd, eerbiedig de ark toebereid tot redding van zijn huisgezin..." (Hebreeën 11 : 7). Daarmee stelt de Brief aan de Hebreeën het geloof van Noach voorop. Is hij dan die zo nadrukkelijk betuigde rechtvaardigheid van Noach vergeten? Nee, want heel kenmerkend (en alsof er met zoveel woorden stelling genomen wordt in het vraagpunt dat we in dit artikel hebben opgeworpen!) staat er vervolgens dat Noach door zijn geloof een erfgenaam geworden is van de gerechtigheid die aan het geloof beantwoordde. Inderdaad is het geloof hier het hoofdbegrip en leunt de rechtvaardigheid daartegenaan. God schonk Noach die gerechtigheid als genade-loon op zijn uiterst gevoelig en gehoorzaam reageren op wat hem over Gods plannen was geopenbaard. Zijn gerechtigheid was vrucht van zijn geloof. Zoals we dat van Paulus en Luther al wisten, maar hier komt het in een enigszins ander verband ter sprake.

De juiste volgorde

Je krijgt inderdaad de indruk dat de Brief aan de Hebreeën met zijn passage over Noach even de puntjes op de i zet en een rechtzettend commentaar geeft op wat ook toen al gangbare opvatting begon te worden dat namelijk van Noach niets anders te zeggen viel dan dat hij een rechtvaardige was en slechts in die zin voorbeeld ter navolging. Nee, zo wordt gepreciseerd, Noach was stellig een rechtvaardige, daar gaat niets van af. Maar hij was het als gelovige, als iemand die met de Heilige in gesprek was over de tijd waarin hij leefde en over het plan dat God ging uitvoeren en die aan dat gesprek ook konsekventies verbond. Die gevoeligheid voor het gebeuren en voor het wereldverloop was Noach trouwens in zijn opvoeding al meegegeven en ging dus ook in ruimere zin aan zijn ethisch handelen vooraf. „Deze zal ons troosten over de moeitelijke arbeid onzer handen op deze aardbodem die de HERE vervloekt heeft", zei zijn vader bij zijn geboorte (Genesis 5 : 29). Dat duidt aan hoezeer er in dat gezin over Gods voetstappen in het gebeuren gesproken is. Hoe het besef daarvan levend was. En in het kader daarvan zal de onberispelijkheid van handel en wandel aan de orde gekomen zijn waardoor Noach door Gods genade de rechtvaardige werd die hij was.

De troost

Ook onze gezinnen en evenzo de kerk moeten plaatsen zijn waar voorop over het heilsplan gesproken wordt. Eerst over Gods handelen en dan over het onze. Velen denken vandaag dat

de kerk er is om de mensen te leren onberispelijk te leven en ieder het zijne te geven. En het is waar, dat wil de kerk óók. Maar een kerk werkt aan haar eigen leegloop als ze het daarbij laat. Want niet geheel ten onrechte zeggen de mensen dat je daarvoor niet naar de kerk hoeft omdat fatsoen op meer plaatsen te bekomen is. Dat is zo. Nog wel. Pas dit echter is de volle verkondiging van de kerk: „Richt uw hoofden omhoog, want uw verlossing genaakt! En dáárom: gij zult niet... en gij zult wel..." Met deze volle prediking troost de kerk in de boze wereld en moeilijke tijd waarin wij leven. Met de troost die we nodig hebben om het vol te houden, ook met de rechtvaardigheid. En dit lijkt me dan ook de grauwheid in het bestaan van de kerkverlaters uit te maken: ze missen die troost. Idealisme genoeg maar waar is de vertroosting? Ik denk daarom dat de voorrang van het geloof op de rechtvaardigheid voor ons onopgeefbaar is. Om onzes levens wil. Misschien reik ik met dit artikel iets aan voor de straks weer beginnende bijbel- of gesprekskringen.

Zending

B. Wielenga, Richmond (Z.-Afrika)

Over kerkorde en zending (slot)

Na de meer theoretisch georiënteerde aanloop in de vorige twee bijdragen in deze serie van drie over kerkorde en zending wil ik nu aan de hand van twee verwante voorbeelden laten zien hoe een gereformeerde kerkorde in de zendingssituatie in Natal werkt. De kerken hier maken deel uit van die Gereformeerde Kerke van Suid-Afrika en zijn zo ook gebonden aan de bekende Dordtse Kerkenordening van 1618-19, zoals die in de GKSA geldend is. Behalve een specifieke kerkelijke traditie speelt ook de culturele faktor een belangrijke rol: de DKO is 17e eeuwse hollands. Hoe werkt dat nu in een zwarte kerk in Afrika ontstaan uit nederlands gereformeerd zendingswerk?

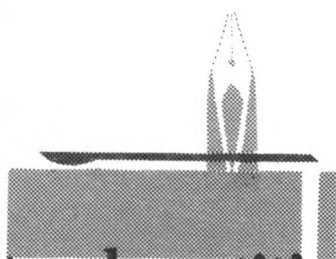

De kerkeraad

De spil van het gereformeerde kerkrecht is m.i. de kerkeraad, de hoogste vergadering die onze kerken kennen. Regionale en landelijke vergaderingen hebben afgeleid gezag; het direkte gezag dat Christus over zijn gemeente uitoefent, loopt via de kerkeraad. Maar daar hebben we natuurlijk wel mannen voor nodig – de vrouw in het ambt laten we er maar buiten om de zaken niet nog ingewikkelder te maken. En niet zo maar mannen, maar mannen die er de gaven voor hebben om de gemeente te dienen als voorgangers samen met de predikant. Het zal wel niet helemaal toevallig zijn dat juist in de tijd van de opkomst van de stedelijke cultuur in de 17e eeuw er een nieuw bijbels licht ging vallen op de kerkordelijke structuren van de kerk: op de ambten en ook op de kerkeraden. De burgerij werd een aparte stand waar ter dege rekening mee gehouden moest worden. En dat werkte ook door in het nadenken over bijbelse ordeningen voor het kerkelijke leven. Uiteraard is het ook in ons land niet van een leien dakje gegaan: kerkeraden zaten nogal eens onder de plak van dominees, de zogenaamde dominocratie, en dat soms ook nog in samenwerking met de burgerlijke overheden die niet zo veel van een echt vrije kerk wilden weten en dat vooral niet als die opkwam voor de zuivere leer. In de tijd van de remon-

strantse twisten zijn daar wel voorbeelden van te geven. Maar toch kan met een zeker recht gezegd worden dat de opkomst van de kerkeraden samenviel met een bepaalde ontwikkeling in de westerse cultuur.

Komen we nu in Afrika, dan blijkt dat van oudsher deze culturele infrastructuur voor een goed functionerende kerkeraad niet aanwezig is. In de klassieke Afrika-cultuur is het toch het erfelijke stamhoofd die de leiding heeft, bijgestaan door raadgevers, dat zeker, maar hij is degeen in wie het gezag is geïnvesteerd, ook in religieus opzicht wegens zijn kontakten met de voorouderlijke geesten van de stam. Vandaar dat in sommige zogenaamde Onafhankelijke Afrika Kerken de bestuursstructuur lijkt op die van de stam: een bisschop aan het hoofd bijgestaan door raadgevers, maar het geestelijke gezag dat er is in de kerk loopt via hem; en dat temeer als hij ook nog een profetische figuur is, wat de meeste bisschoppen in dit type kerken ook zijn. De gereformeerde structuur van een kerkeraad waar de dominee niet boven staat, maar deel vanuit maakt, is ongewoon, en werkt niet zo maar. Een dominee heeft de neiging een leidersfiguur te worden in de kerkeraad – trouwens, dat is ook blanke predikanten natuurlijk niet vreemd, laten we eerlijk zijn. Maar de cultuur drukt een predikant wel die

Pastorale notitie

G. v.d. Brink

Goed bezoek

Ik noemde haar 'Oma-Glimlach'. Haar kwabbige, uitgezakte lichaam was traag op de benen. Haar grove gezicht zo lelijk als de nacht. De kin beplant met dikke wratten, die op hun beurt begroeid waren met haren. Verder was ze stok- en stokdoof. En oud. Maar haar glimlach was eindeloos. En als ze zat te zingen in de kerk kon ik vanaf mijn hoge zitplaats de ogen bijna niet van haar afhouden. Waarschijnlijk was haar zang niet om aan te horen. Maar daar moet de Here anders over gedacht hebben.

Ze was getrouwd. En wel met een miezerig mannetje met een grote bek. Hij kankerde en schold. Tegen de regering, tegen de maatschappij, tegen de kapitalisten. Maar vooral tegen God, het geloof, de kerk en zijn ouwetje. Meermalen had ik geprobeerd een

redelijk gesprek met hem op touw te zetten, maar dat was boter aan de galg gesmeerd.

De derde huisgenoot was een oud vies hondje, met een schurftige vacht, met kale plekken en half blinde ogen. Het beestje lag altijd vlak naast haar stoel. Zij hoefde haar vlezige hand maar te laten zakken, en ze aaide haar vriendje.

Op een dag kwamen wij bij haar op huisbezoek. Onervaren als ik was, liet ik de leiding van het gesprek graag over aan de ouderling. Oma Glimlach had zich gewapend met een – op een His-Masters-Voice-Speaker lijkend – hoorapparaat. Onze mini-toetertjes waren nog niet uitgevonden. Zij plantte de steel van de koekepan in haar beste oor en het gesprek kon beginnen. Het werd van twee kanten ingezet waar het hart vol van was. De ouderling begon over de harde, ongelovige echtgenoot. Zij begon over haar hondje.

Het liep ongeveer als volgt:

– **ouderling:** Wat is het toch een beproeving voor u dat uw man zo ongelovig is.

– **oma:** (allervriendelijkst knikkend): Hij doet niks hoor!

– **ouderling:** Geeft de Here u wel de kracht om dat verdriet te dragen?

– **oma (stralend):** Hij is altijd bij me, altijd!

– **ouderling:** Dat is heerlijk. Maar we zullen voor uw man bidden hoor. Wie weet mag hij tot inkeer komen.

– **oma:** Maar als hij doodgaat, neem ik geen nieuwe!

Op dit moment viel, zoals dat heet, een diepe stilte. Onze hersentjes moesten omschakelen. Daar zijn ze niet zo snel in. Onze lachspieren begonnen strijd te voeren met onze ernstspieren.

Daarom boog ieder van ons zich even omlaag, en gaf het lieve beest een aai: Hou je taai, ouwe jongen! Dat was taal die oma begreep: ze straalde er over!! We hebben toen haar thee gedronken. En we hebben van haar eigengebakken koekjes gesmuld. O wat lekker!! Dat waren ze ook. Toen las mijn medebroeder één van haar geliefde psalmen. Die kende ze wel uit het hoofd. En hij ging voor in gebed, ook voor haar man. En na hartelijk uitgewuifd te zijn, stapten we weer op. Wij hadden twee lessen gehad:

1e dat onze goede God de pijn van dit slechte huwelijk al lang en breed van Oma Glimlach weggenomen had. De lastertaal van haar man hoorde ze in de verste verte niet meer. Wat kan zo'n doofheid ook een zegen zijn!!

2e dat je op een huisbezoek ook kunt danken voor een hondje. Wat zou het voor Oma Glimlach erg zijn als haar kameraadje zou wegvallen. Inderdaad: hij was altijd bij haar.

Maar HIJ was ook altijd bij haar. En HIJ zou blijven! We hoefden over dit schaap van de kudde van de Here Jezus niet zoveel zorg te hebben. Ter kerkeradsvergadering volstonden we met: Goed bezoek, broeders.

kant op. Als daar nog bij komt dat er gewoon geen genoeg mannen in de kerk zijn, en zeker geen capabele mannen, terwijl de vrouw voor de kerkraad niet in aanmerking komt, dan wordt de sterkte van het gereformeerde kerkrecht een zwakte hier in Natal. Hoe krijgen we hier onze kerkeraden van stapel die werkelijk doen wat de gereformeerde belijdenis en kerkorde van hen vragen? Hoe kunnen die vaak zo zwakke kerkeraden opzicht en tucht uitoefenen over hun predikanten? Hoe leiding geven aan de gemeente in de vaak moeilijke omstandigheden van het huidige Zuid-Afrika?

De problemen kunnen opgelost worden door streekkerkeraden op te zetten, zoals in Noord-Natal door onze zending wordt gedaan, en door de christelijke gereformeerden in Venda-land. In Zuidelijk Natal heeft onze zending gekozen voor lokale kerken met eigen, vaak kleine kerkeraden, vooral ook uit pastorale overwegingen, al speelt de geografische diversiteit van het gebied ook een rol. Maar ook in de streekkerkeraden spelen vaak de predikanten en evangelisten de hoofdrol. Misschien dat op den duur er meer mannen zullen komen; daar mogen we op blijven hopen; de culturele infrastructuur kan veranderen, wellicht ook wel onder invloed van het evangelie. Maar in de tussentijd is het een heel groot probleem, dat ook niet opgelost wordt door maar niet te institueren en kerken die geestelijk zelfstandig zijn onder zendingsbeheer te houden; dan wordt de zending de bisschop, en dat is natuurlijk geen verbetering.

We kunnen niet overstappen op een bisschoppelijk systeem; de kerken hier zullen zich aan moeten sluiten, zolang ze gereformeerd willen zijn, bij de kerkelijke traditie die uit het Westen tot hen is gekomen. Maar het is natuurlijk wel mogelijk enige akcenten anders te leggen dan zeker in onze eigen kerken gebruikelijk is. Ik denk dan aan de rol die de klassis of regionale vergadering kan spelen. Niet dat die klassis moet gaan heersen over lokale kerken, maar deze regionale vergadering kan de vaak zwakke kerkeraden wel dienen bij voorbeeld via visitatie op zeer regelmatige basis, waardoor kerkeraden geholpen kunnen worden in soms moeilijke situaties. Op klassis-vergaderingen kunnen veel zaken besproken worden die voor het gemeentelijke leven van belang zijn, maar die in ons land nooit op een klassis zouden komen. Zo kan van de klassis leiding uitgaan naar de gemeenten. Ook machtsposities van predikanten kunnen zo via de klassis tegen gegaan worden. Ik meen me te herinneren dat in de vroege kerkgeschiedenis in Nederland de klassis bepaald een belangrijker rol speelde dan tegenwoordig wel het geval is. En zo kan ook een synode toch een wat sterkere rol toebedeeld krijgen tot heil van de plaatselijke kerk. Het is dan

ook niet verbazingwekkend dat een synode van een zwarte gereformeerde kerk hier inderdaad veel meer in de lokale melk te brokkelen heeft dan wij in Nederland wenselijk zouden achten. Maar in de huidige omstandigheden is dat bijbels heel goed te verantwoorden: de gemeenten dragen zo zorg voor elkaar naar vermogen.

Het ondertekeningsformulier van predikanten

In onze eigen kerkgeschiedenis blijkt dit een heel gevoelig onderwerp; het doet sommigen onder ons eerder aan de inquisitie denken dan aan zorg voor de gemeente van de Heer. Hier doet zo'n formulier ook wat vreemd aan. Zwarte kerken staan niet bekend om hun staan op de leer, zoals dat wel heet. Kerkscheuringen gaan meestal niet over leerkwesies, maar over ethische zaken, of over leiderschapsproblemen. Je zou dus zo zeggen: zo'n formulier is hier helemaal overbodig: typisch hoog-gereformeerd uit bepaald een westerse traditie! Zo'n strakke binding past nu eenmaal niet in Afrika, en dat aan belijdenisgeschriften die niet uit hun eigen koker zijn gekomen maar uit die van de zending. Alle reden om niet aan de invoering van dat ondertekeningsformulier te beginnen. En hier valt zeker wel iets voor te zeggen. Is het moreel verantwoord een zwarte predikant te binden aan bij voorbeeld de Dordtse Leerregels, een haast onvertaaltbare belijdenis in een Afrika-taal? Ik ben zeker niet ongevoelig voor deze en dergelijke vragen. Toch heb ik onlangs tijdens een les kerkrecht op onze Opleiding voor predikanten een goed woord gesproken voor dit ondertekeningsformulier na het in zulu vertaald aan de studenten te hebben voorgelegd.

Het gaat me niet om het handhaven van het formulier als zodanig. Ik zit niet vast aan de letter. Maar inhoudelijk zit er toch wel een stuk wijsheid in verpakt. De gemeente en de predikant worden erin beschermd: de gemeente tegen de predikant, en de predikant tegen zichzelf. De betekenis van dit formulier kan duidelijk zijn in het licht van wat ik boven al opmerkte over de zwakte van de kerkeraden in een zendingssituatie. In de kerkelijk en theologisch chaotische situatie van Afrika waait er allerlei wind van leer, die gemeenten gemakkelijk kan afblazen van het ene fundament dat gelegd is, Jezus Christus. Bescherming tegen predikanten die aan dwaalleer doortocht verlenen, is dan ook een geestelijke zaak, te meer daar de lokale kerken vaak helemaal niet door hebben, dat een dominee een dwaalleer brengt. Via het ondertekeningsformulier kunnen de andere kerken dan zo'n gemeente hulp bieden. Allemaal aangenomen dat het er geestelijk bij toegaat – waar wij zelf natuurlijk niet de beste ervaringen mee hebben. Maar er zit ook een stuk zelfbescherming in voor de predikant. Wij proberen onze predikanten zo goed mogelijk op te leiden. Maar er komt van alles op hen af; het zijn soms eerste generatie christenen met toch nog geen

voldoende antenne voor wat er aan dwaalleer opgeborgen kan liggen in allerlei schoon klinkende verhalen. Hoe makkelijk glijden zij niet uit. Dit formulier, pastoraal en niet allereerst juridisch toegepast, kan een bescherming bieden tegen uitglijdingen, die ons als predikanten zo makkelijk kunnen overkomen. Uiteindelijk is de diepste gedachte achter dit formulier dat de gemeente van Christus belangrijker is dan een predikant, die zelf kerkordelijk al bescherming genoeg ontvangt tegen een 'moeilijke' gemeente.

Dus opnieuw: ik zie wel toekomst voor deze oude gereformeerde traditie uit het Westen in Afrika, al zou de taalvorm en de fraseologie van dit formulier wel aangepast mogen worden aan de situatie hier. Dat geldt ook van de meeste andere kerkelijke formulieren, inclusief de Dordtse Leerregels: het taalkleed past de kerken hier niet. Met behoud van de zaak zal de vorm toch totaal herzien moeten worden. In de ene kerk van blanke en zwarte gereformeerde Doppers zal ruimte geschapen moeten worden voor eenheid in leer maar voor verscheidenheid in vormgeving, wil het gereformeerde karakter van de zwarte kerken althans bewaard kunnen blijven. Ook ten aanzien van de DKO zijn er nog wel kritische vragen te stellen. Wat we hier met de vorm van art. 65 aan moeten, is niet goed in te zien, al is de bedoeling van dit artikel heel aktueel in de natalse kerken.

Als konklusie ...

In de talloos verschillende situaties wereldwijd binden we ons aan het ene Woord van God met een open oog voor de diversiteit die dat met zich mee kan brengen. Leerstellig en kerkordelijk levert dit herkenbaarheid op waar ook in de wereld, terwijl er tegelijk ruimte blijft voor situatie gebonden konkretiseren. De spanning die dit op kan roepen, is een creatieve spanning waar geen kerk aan kan ontkomen. Bezinning op de vragen rond kerkorde en zending is geen overbodige luxe, maar is vrucht van wat we geloven omtrent de kerk: één Heer, één doop, één kerk en dat in een verdeelde wereld.

In de komende nummers (o.a.):

G.L. Born, Ethische vragen
H. Smit, Beknopte Gereformeerde Dogmatiek (bespreking van het gelijknamige boek van prof.dr. J. van Genderen en prof.dr. W.H. Velema)

G. v.d. Brink, Veenendaal

Ethische vragen (1)

(lezing voor de ouderlingenconferentie op zaterdag 23 mei 1992 in de Ned. Geref. Kerk aan de Troosterlaan te Utrecht)

1. Ontdekkingsreis

Laat ik eerst zeggen wat ik denk te doen vanmorgen. De u uitgereikte stellingen bakenen het gebied af, dat ik denk te bestrijken. Ik zal ze niet uitgebreid behandelen. Ze komen min of meer uitvoerig in mijn betoog aan de orde. Mochten er vragen over zijn, dan hoor ik dat straks wel. Ik neem mijn uitgangspunt in de vermaning van Paulus in Rom. 12:2 om uit te vorsen wat de Here welbehaaglijk is. In Ef. 5:10 zegt hij: *tracht te ontdekken wat de Heer behaagt*. En enkele verzen verder (17): *Weest niet onverstandig, maar tracht te begrijpen wat de Heer wil*.

Dat wil dus zeggen dat we in veel gevallen geen duidelijk en gedetailleerd woord van de Here hebben. Dikwijls zitten we ten aanzien van Gods wil met de handen in het haar. Daarom hebt u dit onderwerp denkkelijk ook gekozen. Ieder kent de lange vermoeiende kerkeraadsdiscussies: Hoe wil de Here dat we handelen in dit geval? Paulus zegt dat we taxerend bezig moeten zijn, examinerend, wikkend, wegend, vorsend, toetsend, onderscheidend. Om dan tenslotte – dat hopen we en daar bidt Paulus om – de fijngevoeligheid ontvangen om te onderscheiden waar het op aan komt, Fil. 1:10. We maken dus een ethische ontdekkingsreis.

2. Geen situatie-ethiek

Laat ik direct een conclusie afwijzen, die we hieruit *niet* mogen trekken. Ik vind die in een kritische commentaar op de Paulinische teksten die ik noemde. Deze: *niet casuïstische ethiek, maar situatie-ethiek is het teken van een christelijke levenswandel*. Deze conclusie is onjuist. Situatie-ethiek zegt: je hebt geen wetten en regels; iedereen moet in elke situatie zelf maar uitzoeken wat het beste is. Ook Kuitert komt in die buurt. In zijn laatste boek spreekt hij wel over een blijvende norm. De samenvatting van Gods wil vinden we in de Tien Geboden. Maar je kunt met de naakte Tien Geboden niet uit de voeten. Mensen moeten ze uitbouwen. Wat wil God? Met voorbijgang van de Nieuw-Testamentische voorschriften zegt hij: „Wat is goed en wat is kwaad? Dat moeten wij zelf uitzoeken, een ander antwoord is er niet”. „We moeten werken met wat wij voor goed en kwaad houden, iets anders zit er niet op”. „Aan ons – opnieuw – de taak en de verantwoordelijkheid om uit te zoeken wat nu goed is en wat niet” (268). Maar dat is niet wat Paulus zegt. Hij valt terug op de tien geboden, op de woorden van de Heer (de bergrede

b.v.), op het voorbeeld van de Heer. En dan geeft hij Gods wil door met enorme autoriteit.

Het viel me op bij een preekstudie over 1 Thess. 4:1-8. Het gaat daar over sexualiteit en huwelijk. Gepopulariseerd weergegeven stelt Paulus een krasse vraag: Hé man, op welke manier werf jij je meisje? Ben je geil op die meid en maak je haar razend van hartstocht? En denk erom dat je de vrouw van je buurman niet verleidt, zodra hij zijn hielen gelicht heeft! En dat je niet naar de hoeren loopt. In dat verband geeft Paulus goddelijke wetten: *Vers één: U hebt gehoord hoe u MOET wandelen. Vers twee: gij weet welke VOORSCHRIFTEN we u gegeven hebben. Vers drie: dit WIL God: uw heiliging. En aan het slot: Wie dit verwerpt, verwerpt niet een mens, maar God, die u immers ook zijn heilige Geest geeft*.

We moeten dat in onze normloze tijd, in onze 'permissive society', met hand en tand vasthouden. Hij heeft u bekend gemaakt o mens, wat goed is. We zingen midden in de Babelcultuur van onze dagen met psalm 119 een lofzang op de geboden. Het woord dat u ten leven riep, is niet te hoog, is niet te diep. Jezus beklom de berg – als de nieuwe Mozes – zette zich neer, Hij opende zijn mond en sprak tot hen. „Gij hebt gehoord dat door de ouden gezegd is... Maar Ik zeg u...”. Inderdaad, we komen te staan voor veel nieuwe en moeilijke vragen. Zoals Okke Jager zei: „We verliezen onze ethische naslagwerken. We staan onwennig in de nieuwe tijd”. Maar dat is betrekkelijk. In hoofdlijn liggen de dingen heel eenvoudig. En verder: we hebben kompas, een opgegeven koers, duidelijke kaarten. We hebben het Woord. Rondom u klinkt de stem van God: vrijspraak, vertroosting EN GEBOD. Aldus heeft Hij aan geen enkel volk gedaan en zijn verordeningen kennen zij niet, hallelujah, ps. 147:20.

3. De opgegeven koers

In de tien geboden gaf de Here ons zijn grondwet. Ze werden door Gods eigen vinger geschreven in graniet: permanent dus. Jaren geleden riepen sommigen in onze kerken op de wetslezing in de liturgie af te wisselen met het apostolisch vermaan. Die oproep heeft zijn dienst bewezen. Vandaag is er – dunkt mij – reden om op te roepen geen kerkdienst te laten passeren zonder de tien woorden – desnoods in verkorte vorm, aangevuld met apostolisch vermaan. Want vooral dankzij de TV staan we bloot aan een bombardement van leugen dat zich richt op de grondwet. Alle demonie richt zich op de vernietiging van de tien woorden.

Het eerste gebod wordt omvergewalst: we hebben afgoden als pannen op de daken. En de mensen zien het niet. Het tweede gebod: Hoe dikwijls proberen christenen en kerken de soevereine God te claimen voor hun kerkelijke hobbyruimte: het is om te griezelen. Derde gebod: Hoeveel vrome mensen zijn geschorst en weggeorganiseerd onder opheffing van Gods heilige Naam? Over vloeken gesproken! Zo kan ik doorgaan. De tien geboden zijn in de crisis. Zo eenvoudig ligt dat. In de moderne TV series – ik denk aan Dallas en The Bold and the Beautiful – worden echtbreuk, driehoeksverhoudingen, ontucht doorgewoond. Als een relatie een beetje moeilijk ligt, zoek je een andere. Dat zien kerkelijke mannen en vrouwen zo vaak voor de TV, dat ze ook een beetje zo gaan denken: Ik heb geen verstandige keus gedaan toen ik (te) jong trouwde; ik moet die ander hebben! Ze werden gebrainwasht. De TV had 1000maal meer effect dan de preek. Zo komt het dat ook in de kerk wordt gelogen, echtbreuk gepleegd, gestolen enz. Dat er vandaag zoveel moeilijke ethische vragen liggen, wil niet zeggen dat alles moeilijk en gecompliceerd ligt: zo eenvoudig is dat!

4. Inzettingen en verordeningen

Werden de tien geboden door Gods eigen vinger geschreven in graniet – dus permanent – de inzettingen en verordeningen werden door Mozes geschreven in natte kalk – dus veranderbaar (Deut. 27). Die inzettingen en verordeningen zijn organieke wetten: uitwerkingen van de tien geboden. Zo wordt b.v. het zesde gebod – niet moorden – in Ex. 21:12 e.v. uitgewerkt voor veel gevallen: er is een bijbelse casuïstiek (casus betekent geval). Hoe te oordelen als iemand per ongeluk een ander doodt? En hoe als een misdadige moordenaar vlucht naar het altaar? Wat te doen met een vader- of moedermoorder? En zo voort en zo voort. In hoofdstuk 22 volgt een hele reeks casus (gevallen) ten aanzien van het achtste gebod: de eigendom van de naaste. Wat te doen als dit gebeurt, wat als dat gebeurt. De Here God daalt af in de complicaties van het bonte, door de zonde verwoeste leven en brengt daarin zijn recht dat heelt en geneest. Geen geval is gelijk aan het andere. Dat mag ons bewaren voor een dom-weg-oordeel, voor een schablone-ethiek. Het zou makkelijk maar onmenselijk zijn: kijk na hoofdstuk zoveel, paragraaf zoveel. Daar staat wat je moet doen. Zo ga ik om met mijn tekstverwerker niet met mensen. Afdalen tot in de complicaties van het zondeleven wil zeggen: luisteren,

de moeite nemen ons uitgebreid te oriënteren. Wat is er aan de hand? Wat gebeurde er nu precies en wat zijn de achtergronden? De inzettingen en verordeningen zijn er niet om gehanteerd te worden als een spoorboekje: het staat er en dus! Ook niet als de Here Jezus later zijn op het liefdesgebed toegescherpte geboden geeft in de bergrede en Paulus in zijn brieven. Nergens en nooit geeft de Here een tot in details uitgewerkte casuïstiek. Dat zou schoolmeesterachtig zijn geweest en in strijd met de opvoeding tot volwassenheid die Hij ons geeft. We zijn ook in de ethiek geen slaven, we worden zonen.

5. Opmerkingen van prof. B. Holwerda

Ik geef hier enkele opmerkingen door die prof. B. Holwerda maakte over Gods inzettingen en verordeningen in zijn dictaat exegese op Deuteronomium 4.

a) Eerst dit: alle detailgeboden dragen een directief en illustratief karakter. Ze zeggen: in een soortgelijke situatie moet je die en die richting uit. Ik concludeer daaruit dat voorbeeld en gebod geen tegenstelling vormen. Douma bestrijdt Kuitert onder de titel: 'Voorbeeld of gebod'. Kuitert wil af van geopenbaarde prescriptieven. Hij houdt modellen over. Dat geeft vrijheid. Douma bestrijdt dat terecht in zijn studie. Maar als ik Holwerda goed begrepen heb, zegt hij: de prescriptieven – de voorschriften – zijn ook directieven. Ze staan model voor soortgelijke situaties. Het verschil met Kuitert is dat ook die modellen gezag hebben, eenvoudig en duidelijk liggen en geladen zijn met autoriteit. Intussen heeft Kuitert gelijk als hij zegt dat het mensen zijn, die de lijn doortrekken. En ook dat ze dat soms heel willekeurig doen en eerst hun eigen visie in de Bijbeltekst stoppen. De (ook recente) kerkgeschiedenis is daar vol van. Ons past een behoorlijke dosis ootmoed ten opzichte van Kuitert. Dat hij oversized reageert is mede onze schuld.

b) Een tweede opmerking van Holwerda: In Deut. 4:9 worden de geboden rechtvaardig genoemd. De geboden zijn tzedaka. Dit is de enige maal in de Bijbel – aldus Holwerda – dat een zaak rechtvaardig genoemd wordt. Het woord wordt alleen gebruikt voor personen.

Wat is rechtvaardig? „Niet dat wat beantwoordt aan een abstracte, ideële norm, die een objectief bestaan heeft, maar dat wat beantwoordt aan de eisen voor een concrete, reële gemeenschap, zodat ieder lid op zijn plaats binnen die gemeenschap zich niet gehinderd ziet en ook de bloei van de gemeenschap niet wordt belemmerd”. Rechtvaardig is dus een relatie-begrip.

Ik citeer Holwerda's college-dictaat nog even verder: „Men weet dat elke wet haar onbillijkheden heeft. Ook wanneer ze 'objectief' zuiver is, past ze veelal niet op de concrete situatie. Zodoende kwam men tot de klacht: *summa ius summa iniuria*. Doch bij

Israel is heel de wet afgestemd op de driehoeks-verhouding God-ik-naaste. Elk gebod is doordrongen van dit dubbelgebod. Daarom treft in Israels rechtsleven enerzijds de strakke ernst, anderzijds de grote soepelheid. Het rekening houden met de vele aspecten van het gemeenschapsleven en de steeds wisselende situaties, wordt hier uitgedrukt door *saddikim*".

Wat Holwerda hier zegt is duidelijk en waardevol. Al te vaak stoten we in onze discussies op een beroep op de kale rechtsregel: het staat er en dus... Maar de wijsheid vraagt: wordt de gemeenschap met de Here versterkt? En de gemeenschap met de broeder, de zuster, de zondaar? We kunnen ons strikt houden aan de letter van de wet en toch onrechtvaardig zijn. Ik kom daarop terug aan het slot van mijn betoog, als ik het heb over Johannes 8.

6. Hoe vinden we Gods wil?

Ik kom terug bij mijn eigenlijke onderwerp: *wees niet onwijs, maar probeer te begrijpen wat de Heer wil*. Ik herhaal: over een breed terrein moeten we de wil van de Heer zelf uitzoeken: dat is waar. Maar zijn we daarbij *overgeleverd* aan de willekeur van kerkmensen? Is het werkelijk waar dat we daarmee noodzakelijk terecht komen in een chaos van meningen? Het gebeurt vaak. Maar de apostel veronderstelt dat niet. Telkens roept hij op hetzelfde te denken en van hetzelfde gevoelen te zijn. Het moet mogelijk zijn Gods wil eenduidig te kennen. Op welke wijze kunnen we tot die helderheid komen?

Ik wil trachten een aantal poorten te openen die daartoe kunnen leiden.

6.1. *De poort van de verootmoediging*

Calvin schrijft in zijn *Institutie*: Zo dikwijls zich een ernstige zaak voordoet, zo dikwijls als er zich aangaande de religie een geschil voordoet, dat door een synode of kerkelijk oordeel beëindigd moet worden... is dit een heilige en voor alle tijden heilzame instelling, dat de herders het volk aansporen tot algemeen vasten en buitengewone gebeden. Vasten – Calvin denkt dan aan het afzien van lekkernijen, het slechts gebruiken van de meest sobere spijs en drank – vasten en bidden is dus een poort die toegang geeft tot de wil van God.

We moeten erkennen dat we deze ingang totaal vergeten zijn. Ik heb deftige synodevergaderingen meegemaakt, waar zeer verstrekkende en moeilijke beslissingen genomen moesten worden inzake de religie. Het kerkelijk leven stond daarbij op haren en snaren. Maar voor de stemming viel kregen synodeleden en gasten een heerlijk diner uit een hotel. En niemand van ons peinsde over algemene verootmoediging op de manier die Calvin aanbeveelt.

Een beter voorbeeld: in de lezenswaardige biografie over mr. dr. Willem van den Bergh, van de hand van dr. P.L. Schram, lees ik dat dr. Van den Bergh op een morgen vernam dat in zijn ge-

meente van Voorthuizen een jong stel moest trouwen. De dominee legde zich en zijn gezin onmiddellijk een vasten op van één dag, omdat hij zichzelf mede schuldig voelde aan de begane zonde. Eer hij met de jonge mensen ging praten verootmoedigde hij zich voor de Here. „Here, ik ben tekort geschoten als herder en leraar ten opzichte van deze jonge mensen. Wilt U me vergeven?” In die houding volhardde hij met zijn gezin de hele dag. Dit voorbeeld drong zich onweerstaanbaar aan me op toen ik hoorde van drie jonge echtparen uit mijn vroegere gemeente wier huwelijk schipbreuk leed, omdat er nieuwe partners opdaagden. De vraag drong natuurlijk: Hoe te handelen met deze jonge mensen? Wat wil de Here nu in elk van die drie gevallen? Maar – gedachtig aan het voorbeeld van Willem van den Bergh – was mijn eerste vraag deze: Hebben wij en heb ik ze voldoende duidelijk gemaakt wat het wil zeggen in Christus wedergeboren en tot nieuwe mensen gemaakt te zijn? Hebben we ze wel een goede huwelijksvoorbereiding meegegeven? In de vele huwelijksproblematieken binnen onze kerken kunnen we alleen door de poort van verootmoediging en schuldbelijdenis de weg vinden die de Here wil dat we gaan. Het zal een weg zijn van diepe ernst, want de naam van Christus werd gesmaad. Ook een weg van groot mededogen: want de weg van scheiding voert over puinhopen en veel verdriet.

6.2. De poort van het gekocht en betaald zijn (1 Kor. 6:20).

Watchman Nee vertelt in zijn boek 'Het normale christelijke leven' van een chinese broeder, die een lange treinreis maakte. Een paar mannen trachtten de tijd te doden met dobbelen om geld. Ze nodigden de broeder uit om mee te doen. Maar deze antwoordde op hoofse wijze met: „Het spijt me vrienden, maar dat kan ik niet doen, want ik heb mijn handen thuis gelaten”. Toen de kameraden verbaasd en vragend naar zijn handen keken, zei de broeder verontschuldigd: „O, deze handen? Maar die zijn niet meer van mij. Die behoren Jezus toe. Ik ben gekocht en betaald. En Hij wil niet dat ik ze voor dobbelen gebruik. Mijn oude handen heb ik achter gelaten”. Waar haalde die man dat vandaan? De charme van het evangelie ligt over zijn antwoord. Het is met zout besprengd, prikkelend. (Kol. 4:6). Het kon niet beter.

Inderdaad: waar haalde hij het vandaan? Het kan onmogelijk afkomstig zijn uit de schil van zijn ziel. Dit antwoord moet al in de diepte van zijn hart klaar gelegen hebben nog voor hij wist dat hem de vraag werd gesteld om mee te doen met dobbelen. Uit het hart zijn de uitgangen des levens. Die man moet tot diep in zijn hart wedergeboren zijn geweest: verrukt omdat hij gekocht en betaald was en bevrijd uit de slavernij van de zonde die hem gevangen hield. Hij was wedergebo-

ren tot liefde, dienst, heiliging en voortdurend bezig met de vraag: Hoe kan ik de Heer, die mij zo liefgehad heeft, plezier doen?

In deze zielsdiepten vallen alle beslissingen lang voor ze genomen worden. En met de meest ernstige oud-gereformeerde dominee vraag ik hoe het staat met onze wedergeboorten en met de kwaliteit van ons christen-zijn? Ik nam expres een voorbeeld uit de zendingspraktijk; het voorbeeld van een pas bekeerde. Aan te vullen met beschamende voorbeelden uit O. Europa, Azië en Afrika. Zijn we wedergeboren? Ik vraag het niet oppervlakkig, methodistisch, amerikaans, maar bijbels dacht ik.

Als het wel zo is moet de aanpak van de chinese broeder heel veel problematische situaties kunnen oplossen. In deze geest: Ik heb mijn oude lijf thuis gelaten: dit lichaam is van Jezus. Dus: ik mag het niet aan jou geven – ik moet van mijn rook-, eet-, drankverslaving af – ik mag de aanschaf van de caravan geen voorrang geven boven een nieuw kindje – en denkt u maar verder in de richting van de grote vragen rond abortus, euthanasie, crematie enz. Watchman Nee heeft het in dit verband over Rom. 6. Daar gebruikt Paulus vijf maal de uitdrukking 'zich ten dienste stellen van', nl. in de verzen 13, 15 en 19. Het is een term die gebruikt wordt voor mensen die dienst genomen hebben in een leger omdat ze geworven zijn, voor mensen die in dienst getreden zijn van een Heer, omdat ze gekocht zijn. Als ik weet dat mijn oude mens gekruisigd is, kan ik me onbelemmerd in dienst stellen van God, omdat ik dood ben voor mijn oude baas en nu levend voor God in Christus. Deze visie maakt het leven heel eenvoudig. De vraag is dus: sta ik werkelijk geheel in dienst van Jezus en train ik me daarin? Dan zal ik makkelijk de manier vinden om Hem te behagen. Dan zal er gemakkelijk eenheid van denken zijn.

Ik erken dat niet alle vragen dan weg zijn. Ik kom daarop terug. We zitten soms met de handen in het haar ten aanzien van Gods wil. Maar het zijn grensgevallen. Vaker dan wij soms geneigd zijn toe te geven ligt de weg van de Geest duidelijk voor ons: vrij-spraak, vertroosting en gebod: vlak vóór u ligt de weg ten leven. (gezag 7) Prediking en pastoraat moeten zich naar mijn overtuiging meer dan ooit richten op de basisvragen van wedergeboorte en vernieuwing door de Geest.

6.3. De poort van de liefde

Ik knoop weer aan bij een voorbeeld van Watchman Nee. Een chinese broeder werd geplaagd door zijn buurman. Elke dag pompte hij nl. heel moeizaam water op over zijn akker. Als hij op het heetst van de dag klaar was, stak de buurman de dijkes door en liet het water van de hoger gelegen percelen van zijn buurman op zijn lager gelegen akkers lopen. Dan kon onze broeder opnieuw beginnen. Ten langen

leste kwam hij met de zaak bij de oudsten: wat zou de Heer van mij willen in dit geval? Er werd ernstig beraadslaagd en gebeden. Toen antwoordden de oudsten: „De Heer verwacht stellig een buitengewone liefde van u”. Toen wist de broeder genoeg. Hij stond nog vroeger op dan anders, pompte eerst de lagere akkers van zijn vijand vol en begon dan midden op de dag nog met de zijne. Een tijdlang bleef het stil. Tenslotte kon de buurman de vraag niet meer voor zich houden: waarom doe je dat? Het eind van de zaak was de bekering van de vijand. Een voorbeeld dat me altijd stil gemaakt heeft. Wat was de wil van de Heer? De kerke-raad gaf geen detailvoorschrift: wees 'alleen maar' de weg van het grote gebod. Ieder van ons zal zeggen: dat was het! Heel duidelijk! Dat was de weg! Wel een moeilijke, maar geen problematische situatie. De charme van het evangelie ligt er over. De uitbundigheid van genade, vergeving, zeventig maal zeven maal. Hier ligt het begin van de oplossing van de wereldproblemen. Geen vraag met hoe weinig kan ik volstaan? Vroeger was de man duisternis, nu was hij licht in de Here. De buurman vertegenwoordigde This present Darkness: deze tegenwoordige duisternis. De broeder was licht in de Here.

Is het niet waar dat deze poort veel vragen oplost? Ik denk niet eens aan de wijze waarop wij met onze vijanden omgaan. Zelfs onze omgang met medechristenen is soms problematisch, b.v. als het gaat om broeders die ons geschorst hebben en ons hebben laten vallen. Als we hen eens zouden bejegenen met deze liefde?

Verder denk ik aan financieel-economische vragen. Wat zou de Heer willen dat wij bijdroegen? Tot welke prijsklasse wil de Heer dat ik ga bij de aanschaf van mijn nieuwe auto? Waar wil Hij de grenzen zien voor mijn creatieve uitgaven? Welke weg wil Hij dat we gaan ten aanzien van Afrika, milieubeheer, de armen uit onze samenleving, loonvorming? Kierkegaard gaf eens het voorbeeld van twee schooljongens. Ze wisten allebei niet welk huiswerk de leraar opgegeven had. De eerste dacht: „Dan zal ik maar een groot stuk doornemen”. De tweede dacht: „Dan doe ik maar niets”. Stel je voor dat de eerste nu nog een te klein stuk genomen had, maar hij kende het goed, zou de leraar hem dat erg kwalijk genomen hebben? Maar de tweede... Op welk van de twee lijkt ons christendom?

Ik denk aan het uiterst sobere toekomstperspectief dat prof. E.H. Adema van de Landbouwniversiteit te Wageningen tekende: in het midden van de volgende eeuw voorziet hij een crisis die miljoenen hongerenden naar West Europa zal drijven. Collega Rietkerk citeert in zijn boekje 'De aarde en haar toekomst' een recent onderzoek uit Amerika naar de verwachting van jonge mensen ten aanzien van de toekomst onder de titel 'Going Titanic First Class': sterk en prachtig steve-

nen we aan op een zeer plotselinge ondergang. Wat wil de Heer van ons in deze tijd?

Ben ik zwartgallig als ik voortdurend vraag naar de kwaliteit van ons christen-zijn en de werkelijkheid van onze bekering?

(wordt vervolgd)

H. Algra, Den Helder

Gaan jullie al uit de Bijbel lezen?

Bijna iedere avond komt hij onder etenstijd even langs. „Zijn jullie al klaar met eten?” En dan de volgende vraag: „Wanneer gaan jullie uit de Bijbel lezen? Of gaan jullie zingen?” „Nog 10 minuten, Erik!” „Oh, dan ben ik er weer, doeoe!” En weg is hij, op zijn fiets. Precies 10 minuten later komt hij weer binnen. „Ben ik op tijd?” Hij helpt uit zichzelf het afruimen van de tafel. Daarna zit hij intensief te luisteren naar het verhaal uit de Bijbel. Of hij zingt een lied mee, dat hij meestal van school al kent. „Lezen je vader en je moeder niet meer uit de Bijbel, Erik?” „Ja, vroeger wel, maar m'n zus vindt het niet goed. Toen zijn ze er maar mee gestopt. Daarom kom ik maar bij U!”

Erik is 11 jaar. Over een tijdje zal hij waarschijnlijk niet meer komen. Andere school, andere vrienden. Maar wie weet wat deze minuten in zijn leven zullen betekenen? Kostbare minuten...

M.R. v.d. Berg, Utrecht

Het karakter van de wet in de nieuwtestamentische bedeling

Blikopener

De Decaloog (of, zoals de naam gewoonlijk luidt: de Tien Geboden) is het verbondsstatuut waarin het verbond tussen de HERE en Israël werd vastgelegd. Allerlei recent archeologisch onderzoek heeft laten zien, dat er in de vormgeving formele overeenkomsten bestaan tussen de Decaloog en verdragen tussen een machtige koning en zijn vazallen.

Nu is het niet zo, dat de Decaloog pas op grond van deze archeologische onderzoeken als een verbondsverdrag gezien moet worden. Die onderzoeken ondersteunen alleen maar wat we uit de Schrift zelf al hadden kunnen weten. De Schrift zelf laat namelijk met ondubbelzinnige duidelijkheid zien, dat we in de Decaloog met een verbondsverdrag te maken hebben. Dat we daar in het verleden nauwelijks of geen oog voor hadden, laat zien hoe gangbare meningen het lezen van wat er staat kunnen belemmeren. De veel voorkomende gedachte dat de Decaloog een algemeen geldige zedewet is, een soort natuurwet, heeft het zicht op wat de Schrift zelf zegt verduisterd. Het archeologische onderzoek heeft gewerkt als een blikopener. Als je eenmaal oog gekregen hebt voor dat verbondskarakter, kom je het zo duidelijk in de Schrift tegen, dat je je verbaasd afvraagt hoe je daar ooit overheen kon lezen.

Geen wet maar een verbond

We hebben nog steeds de neiging wat er op de Sinaï gebeurde te zien als de afkondiging, de publicatie van een wet. Tegenwoordig wordt een wet niet vanaf een berg afgekondigd maar gepubliceerd in de Staatscourant. Daarmee treedt die wet dan in werking. Wij denken bijna automatisch dat er bij de Sinaï iets dergelijks gebeurde. Toch hebben we dan een scheef beeld en een verkeerde kijk op wat daar gebeurde. Dat komt dan helemaal in een verkeerd daglicht te staan. Er gebeurt namelijk iets veel ingrijpenders dan dat er een wet wordt gepubliceerd. Er wordt een verbond gesloten tussen Jahwe en Israël. En een verbond wordt niet getypeerd en gedragen door een wet zoals wij die in onze samenleving kennen, maar door een overeenkomst, een statuut. Wie die overeenkomst niet naleeft, overtreedt daarmee niet maar een wet maar verbreekt een verbond. Hij lapt dat verbond aan zijn laars. Dat is veel en veel ingrijpender. Als ik een snelheidsbeperking overtreed, door een rood stoplicht rijd of belasting ontduik, overtreed ik een wetsbepaling. Als ik daarop betrapt word, moet ik een boete betalen. Maar de agent die de

bekeuring uitschrijft of de rechter die mij een boete oplegt, is door mijn overtreding niet persoonlijk geraakt. Ik kan bij wijze van spreken onmiddellijk daarna met die agent of rechter heel plezierig en gezellig ergens een kop koffie drinken of een etentje hebben. Mijn wetsovertreding heeft geen enkele invloed te hebben op mijn persoonlijke verhouding tot hen, want die was niet tegen hen persoonlijk gericht. Bij een verbond ligt dat anders. Er bestaat een verbond tussen mij en mijn vrouw, waarbij we elkaar onder andere wederzijdse trouw beloofd hebben. Wanneer ik nu een verhouding aanga met een andere vrouw, heb ik niet maar een of andere bepaling overtreden maar dat verbond verbroken, mijn verbondspartner zelf geschaad en kwaad aangedaan en daarmee de verhouding met haar geschonden. Wie een verbond niet nakomt, doet daarmee tekort aan de verbondspartner.

Ingrijpender

Dat geldt ook van het verbond met Jahwe. Hij kondigde geen wet af maar een verbond. Overtreding van de verbondsbepalingen is dan ook veel meer dan wetsovertreding. Het is veel ingrijpender dan het negeren van een wet. Het is niets minder dan negatie van Jahwe zelf. Zonde is ongelooflijk veel meer dan een misstap in formele, juridische zin. Zonde is een klap in Gods gezicht. De gemeenschap met Hem wordt erdoor opgebroken. Wie zondigt, dat wil zeggen: Gods verbond schendt en Hem als verbondspartner negeert, kan daarna niet net doen alsof er niets aan de hand is en kan niet alsof er geen vuiltje aan de lucht is bij Hem aan tafel schuiven. Wanneer zonde niet meer was dan een wetsovertreding, zou dat best mogelijk zijn. Dan zou je bij wijze van spreken je portefeuille kunnen trekken en zeggen: ik betaal mijn boete wel. Wat ik deed was niet tegen U persoonlijk gericht. Even goede vrienden. Laten we gezellig ergens gaan eten. Dat zou kunnen als de HERE op de Sinaï alleen maar een wet had afgekondigd. Dan zou de zonde nog wel wat meevallen. Maar het is anders. De Decaloog is geen wet maar een verbondsstatuut. De HERE heeft met zijn volk een verbond gesloten. Dat is veel rijker maar ook veel ingrijpender. Want nu heeft dat alles te maken met de persoonlijke verhouding tot Hem.

Schriftgegevens

Zoals gezegd is dat in de Schrift zelf te vinden. Wat die Schriftgegevens betreft wil ik op de volgende wijzen: in Ex. 34:28 is sprake van de twee tafelen die

door God beschreven worden. Daarop stonden, zegt de tekst, de woorden van het verbond, de tien woorden. (Op elk van beide tafelen de complete tekst.) Hier wordt in alle duidelijkheid gezegd: de Decaloog is een verbondsstatuut. Zoals bekend moesten deze tafelen gedeponeerd worden in de ark. Daarom wordt de ark meer dan eens getypeerd als de ark van het verbond (Num. 10:33; 14:44; Deut. 10:8). In het verslag van de inwijding van de tempel van Salomo in 1 Kon. 8 wordt verteld, dat de priesters de ark van het verbond des HEREN naar haar plaats brachten (vs. 6). En, zegt vs. 9 dan, er was niets in de ark dan alleen de twee stenen tafelen die Mozes op de Horeb erin had gelegd, de tafelen van het verbond dat de HERE met Israël gesloten had. Vers 21 zegt het nog compacter en spreekt van de ark waarin het verbond des HEREN berust, dat Hij met onze vaderen gesloten heeft toen Hij hen uit het land Egypte had geleid.

Er valt nog een hele reeks teksten uit Deuteronomium te noemen om dit te staven (4:13,23,31; 5:2,3; 9:9,11,15; 29:1,9,12,14,21). Al deze Schriftplaatsen maken genoegzaam duidelijk dat de twee stenen tafelen de tafelen van het verbond zijn. Ze kunnen zelfs kortweg getypeerd worden als: het verbond. De teksten uit 1 Kon. 8 maken bovendien duidelijk, dat de Decaloog het verbondsstatuut met Israël is en niet met één of meer andere volken. Deze verbondsbepalingen gelden uitsluitend voor Israël. Volgens de Schrift is de Decaloog niet een algemene zedewet voor alle tijden en volken, maar het verbond dat God sloot met Israël bij de Sinaï.

Verbondskader

Een volgend belangrijk gegeven is, dat dit niet alleen voor de Decaloog geldt maar voor heel de wetgeving aan Israël. Die staat in haar geheel in een verbondskader. Ook dat maakt de Schrift zelf duidelijk.

In Ex. 24 waar verteld wordt over de verbondssluiting bij de Sinaï, lezen we dat Mozes het boek van het verbond nam en het las voor de oren van het volk (vs. 7). Mozes leest het boek van het verbond, niet: de tafelen van het verbond. Met andere woorden: wat Mozes voorleest, is omvangrijker dan de Decaloog en bevat heel wat meer voorschriften. Toch worden ook die als verbond bestempeld.

Datzelfde vinden we aan het slot van het boek Deuteronomium, waar alle in dit boek gebundelde wetten getypeerd worden als het verbond dat de HERE Mozes geboden heeft met Israël te sluiten in het land Moab. Niet alleen de

Decaloog maar heel de wetgeving wordt door de Schrift getypeerd als verbond (zie Deut. 29:1,9,12,14,21). Eens te meer wordt dat bevestigd in 1 Kon. 22 en 23. Daar lezen we dat bij de restauratie van de tempel tijdens de regering van Josia een wetboek gevonden wordt. Nadat Josia kennis genomen heeft van de inhoud van dit wetboek, roept hij het volk bijeen bij de tempel in Jeruzalem. En toen las hij hun voor al de woorden van het boek des verbonds dat in het huis des HEREN gevonden was (23:2). En het volk beloofde de woorden van dit verbond, die in dit boek geschreven waren, gestand te zullen doen (23:3). Ook in 23:21 komen we de uitdrukking 'boek des verbonds' nog eens tegen. De conclusie kan niet anders zijn dan dat heel de wetgeving een verbondskarakter draagt.

Wat de verhouding tussen de Decaloog en de overige wetten betreft kan gezegd worden, dat de Decaloog de kern, het hart, van het verbond vormt en dat de overige wetten de verdere uitwerking ervan zijn. Zij zijn de kleine lettertjes die bij het verbondsverdrag horen, de bijlagen waarin het concreet wordt uitgewerkt.

Relatie

Heel de oudtestamentische wetgeving geeft dus gestalte aan de verbondsrelatie tussen de HERE en zijn volk Israël. Dat is van wezenlijk belang voor een juiste taxatie en een goed functioneren van Gods wet in het leven van zijn volk. Die wetten zijn er met het oog op de relatie met Hem.

Ook dat laat de Schrift zelf duidelijk uitkomen. Om dat te illustreren verwijs ik hier naar twee Schriftplaatsen. Al die inzettingen en verordeningen zijn er, zegt Deut. 6:2, opdat ge de HERE uw God vreest door al zijn inzettingen en verordeningen te onderhouden. En in Deut. 8:11 lezen we: neem u ervoor in acht, dat ge de HERE uw God niet vergeet door zijn geboden te verwaarlozen. Het gaat in het onderhouden van de wet om Jahwe. Wie die geboden verwaarloost, vergeet Hem.

Om dat nog wat te verduidelijken geef ik een voorbeeld. Als een moeder met zware migraine in bed ligt, zegt de vader tot zijn kinderen: jullie moeten rustig zijn, want moeder is ziek. Dat kan hij dan nog nader specificeren: jullie mogen geen ruzie maken, niet schreeuwen, niet met de deuren smijten en niet op de trap bonken. Zolang die kinderen aan hun moeder denken, houden ze zich aan die regels en zeggen ze bij zichzelf: o ja, ik moet rustig zijn en geen herrie schoppen, want daar kan zij niet tegen. Maar als ze niet meer aan hun moeder denken en vergeten dat zij boven ziek in bed ligt, vergeten ze ook de regels en beginnen ze zomaar weer te schreeuwen en met de deuren te smijten. En dan zegt die vader niet: je mag geen lawaai maken. Maar dan zegt hij: denk aan je moeder; vergeet haar niet. Want het gaat om háár.

Daarom zegt Mozes ook: denk erom dat

jullie de HERE niet vergeten door zijn geboden te verwaarlozen. Anders gezegd: het vergeten van God leidt tot wetteloosheid. De geschiedenis van Israël laat zien, dat het volk telkens die weg insloeg en de HERE vergat. De profeten spreken in dat verband over het breken en schenden van het verbond (Jes. 24:5; Jer. 11:10; 22:9; 31:32; Ezech. 16:59; 44:7; Hos. 8:1). Heel duidelijk komt dat ook uit in Hos. 6:7. Daar wordt het overtreden van het verbond nader omschreven als: het trouweloos bejegenen van Jahwe.

Wetticisme

Maar we stuiten bij Israël ook nog op een andere ontwikkeling: die naar het wetticisme. Ter verduidelijking daarvan grijp ik nog even terug naar het voorbeeld van die zieke moeder. Er zijn namelijk ook kinderen die zich weliswaar aan de regels van hun vader houden, maar dat doen ze niet omdat ze zo van hun moeder houden en aan haar denken, maar omdat ze bang zijn voor straf. Ze sluipen heel voorzichtig door het huis en houden zich muitsstil, niet omdat ze hun moeder het belangrijkste vinden maar omdat ze bang zijn dat hun vader kwaad wordt en dat ze een draai om hun oren krijgen als ze lawaai maken.

Dat is de wetticistische levenshouding ten voeten uit: de wet komt centraal te staan in plaats van God. Dat betekent een miskenning van het verbondskarakter van de wet. De wet wordt zo een middel waardoor je iets bereiken moet, een heilsweg. De wet als verbondstatuut gaat uit van de relatie met God. De wet als heilsweg wordt een middel waardoor je zelf je behoud en vrede met God moet bewerken. Wanneer de wet zo gehanteerd wordt, krijgt ze het karakter van een godsdienstig systeem dat als een loden last op je gaat drukken.

De wet als systeem wordt altijd een zwaar drukkend juk, een keurslijf dat het leven insnoert en afknijpt en de ontplooiing ervan in de weg staat en dat de mensen moe maakt. Van het leven volgens een systeem, van het zeulen met een vracht zware, neerdrukkende geboden kan een mens oneindig moe worden.

Daarom roept Christus hen onder die tot systeem verwrongen wet weg (Matth. 11:25-30). Hij ziet hoe ze voortstompelen onder dat gewicht van gebod op gebod en regel op regel. Hij ziet hoe ze erdoor belemmerd worden in hun bewegingen en dat er een domper op hun leven ligt. En Hij roept hen naar zich toe en zegt: laat die last toch van je afglijden. Kom naar Mij toe, jullie allemaal die vermoeid en beladen zijn. Neem mijn juk op je. Want mijn juk is zacht en mijn last licht.

Waarom is zijn last licht? Omdat ze niet bestaat in een godsdienstig systeem, maar in het wandelen met Hem in een levende, persoonlijke verhouding. Zolang ik van mijn vrouw houd, kost het me geen moeite me te houden aan de regels van het huwelijksverbond. Maar als ik niet meer van haar houd, worden

die regels een dwangbuis. Dan gaan ze knellen en wordt het naleven ervan een moeizame plicht die me steeds zwaarder gaat vallen.

Daarom is de liefde ook de vervulling van de wet (Rom. 13:10).

Thora

Alles goed en wel, zegt iemand, maar in Deut. 27:8 wordt dan toch maar gesproken over de woorden *dezer wet*. Betekent dat niet dat die sterke nadruk op het verbondskarakter tot eenzijdigheid leidt en een tegengstelling forceert die de Schrift zelf helemaal niet kent? Het is waar dat we de Tien Woorden in onze nederlandse bijbelvertalingen ook wel vinden aangeduid als wet. Maar dan moeten we ons wel onmiddellijk realiseren, dat we dan te maken hebben met de weergave van het hebreeuwse woord *thora*. En dat woord heeft toch een heel andere gevoelswaarde dan ons woord wet. Thora betekent: onderricht, richtlijn, wegwijzer. De thora is geen wetboek van strafrecht maar de aanwijzing hoe je in het verbond met Jahwe behoort te leven. De thora is het onderricht dat je duidelijk maakt op welke wijze je de gemeenschap met Jahwe, die in het verbond naar je toegekomen is, kunt onderhouden.

Je zou de thora kunnen vergelijken met verkeersinformatie. Die vertelt de automobilisten hoe ze het beste kunnen rijden, en zegt bijvoorbeeld: ga niet langs weg A en vermijd weg B, want als je die wegen neemt, kom je muurvast te zitten en kun je geen kant meer uit. Zo geeft de thora aanwijzingen voor het verkeer met de HERE en zegt: pas op dat je die kant niet uitgaat. Sla die verleidelijk uitziende weg niet in. Want het zijn doodlopende wegen. Je komt er hopeloos vast te zitten. Maar als je de aanwijzingen van de thora opvolgt, kun je ongestoord blijven rijden. Dan wordt de gemeenschap met Jahwe niet verstoord.

Dat is de functie van de 'wet', de thora. Ze regelt het verbondsverkeer, de gemeenschap met Jahwe. En uiteraard zijn dat geen vrijblijvende aanwijzingen. Ze komen naar je toe met het gezag van de HERE God. Die kant is er ook. Ze vragen gehoorzaamheid. Maar dan wel ingekaderd in het verbond.

Christus is het einde der wet

Wat we tot nu toe gevonden hebben, kan als volgt worden samengevat: de Decaloog is geen algemene zedewet maar statuut van Gods verbond met Israël. Israëls wetten zijn daarom geen systeem van godsdienstige plichten maar het erin om het leven met de HERE en om de liefde tot Hem.

Welke consequenties heeft dat nu voor ons die in de nieuwe bedeling leven? Om te beginnen zegt het Nieuwe Testament luid en duidelijk dat Christus het einde der wet is (Rom. 10:4), niet slechts van een deel van de wet (de ceremoniële wetten) maar van de hele wet. Ik ben het wat dit betreft eens met prof.dr. J. Douma, die ergens schrijft: „Het is b.v. onjuist te stellen, dat Chris-

tus wel het einde der wet is voorzover het de *ceremoniële* geboden en niet voorzover het de *morele* geboden betreft. Een splitsing van de wet vindt geen grond in de Schrift."¹

Art. 25 van de Ned. Geloofsbelijdenis gaat dus niet ver genoeg. Natuurlijk komen er in de wet, in het totaal van de mozaïsche wetgeving, ceremoniën, schaduwen, voor. Maar met de Schrift in de hand kan ik niet hard maken, dat Christus alleen het einde is van de ceremoniële wetten of van een bepaalde functie van de wet. De hele wet is een tuchtmeester, een pedagoog, geweest tot aan de komst van Christus (Gal. 3:23,24). Nu, in de nieuwe bedeling, lopen we niet meer aan de hand van de pedagoog.

Christus is het einde van de wet omdat Hij die wet heeft vervuld (Matth. 5:17). Hij heeft die wet helemaal nageleefd, volbracht, maar ook tot voltooiing gebracht. Als ik een bepaalde taak vervuld heb, wil dat niet alleen zeggen dat ik gedaan heb wat ik moest doen, maar ook dat die taak er nu niet meer ligt. Dat is ook zo met betrekking tot de wet. Christus heeft het verbond met God volkomen nageleefd. Daarmee heeft Hij het tegelijkertijd tot voltooiing gebracht, het afgerond. Daarom is het nu uitgediend en vervangen door een nieuw verbond. Als Christus het avondmaal instelt, zegt Hij bij de beker: deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed (Luc. 22:20). Deze woorden bevatten een duidelijke parallel met de woorden van Mozes bij de verbondssluiting op de Sinaï. Bij die gelegenheid sprenkelt Mozes na de voorlezing van het verbondsboek het bloed van stieren op dat boek en op het volk met de woorden: zie, het bloed van het verbond dat de HERE met u sluit. Dat verbond is nu aan zijn eind gekomen, zegt Christus. Het oude Sinaï-verbond is voorbij. Nu begint een nieuw verbond dat niet meer berust in het bloed van stieren en bokken maar in mijn bloed.

Wij staan niet meer aan de voet van de Sinaï waar het oude verbond gesloten werd, zegt de schrijver van de brief aan de Hebreeënen. Wij hebben niet te maken met die donkere wolk, met de donder en bliksem en met de bazuin die toen klonk en wij horen niet de majesteitlijke stem van God die de Tien Woorden van het verbond afkondigde. Wij verkeren in een andere situatie. We leven onder een ander, nieuw verbond. Wij staan bij de berg Sion, hebben te maken met het hemelse Jeruzalem, met tienduizenden engelen, met de grote menigte van ingeschrevenen in de hemel en met nog veel meer (12:18-23). Niet Mozes is onze middelaar zoals bij het oude verbond van de Sinaï, maar Jezus. Hij is de Middelaar van het nieuwe verbond (Hebr. 9:15; 12:24). In die zin is Christus het einde der wet. Hij heeft het oude verbond tot voltooiing gebracht en afgerond en het nieuwe geïnitieerd.

Wijziging in de geldigheid

Wat het Nieuwe Testament over het einde van de wet zegt, kunnen we al-

leen maar scherp voor ogen krijgen als we ons ervan bewust zijn, dat we in die wet te maken hebben met het verbond tussen de HERE en Israël. Als we dat niet zien, komen we er niet goed uit. Wie er bijvoorbeeld van uitgaat dat de Decaloog een algemene zedewet is, wordt door de nieuwtestamentische uitspraken over het einde der wet voor grote problemen geplaagd en kan met die nieuwtestamentische benadering niet goed uit de voeten.

Ook prof. Douma verstrikt zich in zijn genoemde boekje mijns inziens in een dergelijk probleem. Hij schrijft: „Het is niet voor bestrijding vatbaar, dat de wet als *heilsweg* in het christelijk leven heeft afgedaan.”² Maar we hebben al gezien, dat de wet in het Oude Testament helemaal niet de functie van een heilsweg heeft. Het verschil tussen toen en nu kan dus niet zijn, dat die functie voor ons heeft afgedaan, want de wet heeft die functie nooit gehad.

Even verder schrijft hij: „Wanneer het Nieuwe Testament over de vrijheid van de wet spreekt, heeft dit geen betrekking op een wijziging in de geldigheid van de wet, maar in de *positie van de gelovige*, die door Christus is vrijgekocht van de vloek der wet.”³ Dat laatste is natuurlijk waar. We zijn inderdaad vrijgekocht van de vloek der wet. Maar daarmee is niet alles gezegd. Paulus zegt niet alleen dat we vrijgekocht zijn van de vloek der wet (Gal. 3:13), maar ook van de wet zelf (Gal. 4:5). Als er geen wijziging gekomen is in de geldigheid van de wet, zoals Douma zegt, blijf ik met dergelijke nieuwtestamentische uitspraken in de maag zitten.

Nu is het wel te begrijpen dat men tot een dergelijke opvatting komt, want meer dan eens zet Paulus zich ook af tegen de rabbinistische misvorming van de wet. De rabbijnen hadden van de wet een moraal-catalogus gemaakt, door middel waarvan je bij God in een goed blaadje moest komen. Maar dat was een caricatuur van de wet. En als het Nieuwe Testament zegt dat Christus het einde is van de wet, houdt dat meer in dan dat Hij een eind aan een caricatuur gemaakt heeft.

De oplossing van dergelijke problemen ligt mijns inziens in het feit dat de wet het verbond was tussen God en Israël. Dat verbond is door Christus vervangen door een nieuw verbond. Dat betekent dat het oude verbond (verbondsstatuut en kleine lettertjes) voor ons geen rechtsgeldigheid meer bezit. Wij zijn niet genaderd tot wat er bij de Sinaï gebeurde, maar tot het hemelse Jeruzalem (Hebr. 12:18vv). Wij zijn dienaren van een nieuw verbond, niet van de letter, maar van de Geest (2 Cor. 3:6). Met andere woorden: er is wel degelijk verandering gekomen in het geldigheidskarakter van de wet.

Grondstructuur

We leven niet meer onder de wet. Israëls verbondsstatuut is niet meer ons verbondsstatuut. Betekent dat, dat de Decaloog en heel de wetgeving aan Israël ons niets meer te zeggen heb-

ben? Natuurlijk niet. Juist het feit dat ze een verbondskarakter dragen, impliceert dat ze ook ons nog wat te zeggen hebben. Want weliswaar is het oude verbond afgelost door het nieuwe, maar in beide gevallen is er sprake van een *verbond*. Dat wil zeggen: de grondstructuur van de verhouding tot God is gelijk gebleven. De mensen uit de tijd van het oude verbond werden niet langs een andere weg behouden dan wij. Zowel toen als nu kon dat alleen maar door het geloof.

Dat thema wordt in het begin van het Oude Testament al aangeslagen. Abraham geloofde God en dat werd hem tot gerechtigheid gerekend (Gen. 15:6). Het Nieuwe Testament legt daar sterke nadruk op en zegt: dat was toen zo en is ook nu nog zo (Rom. 4). En de wet, die er 430 jaar na Abraham bij kwam, heeft daarin geen verandering gebracht (Gal. 3:17).

De grondstructuur van het verbond is blijvend. Om het met Calvijn te zeggen: het verbond is hetzelfde; alleen de bediening, de uiterlijke vorm en wijze, is veranderd. De aankleding is inderdaad anders. Wij houden de sabbat niet meer. We besnijden onze kinderen niet meer. We brengen geen offers meer in een tempel. Maar zowel toen als nu is er sprake van een verbondsverhouding. Als dat niet zo was, zouden we de Decaloog en heel de wetgeving, ja zelfs heel het Oude Testament, uit onze bijbel kunnen scheuren. Dan zouden we er niets mee kunnen beginnen en er ook niets aan verliezen.

Rust

Wanneer we de verbondsbepalingen en verordeningen van het Oude Testament lezen, zullen we ons steeds moeten afvragen: welke betekenis hadden ze voor Israël? Wat wilde God zijn volk ermee leren voor het verbondsverkeer met Hem? Op die manier kunnen we, om een uitdrukking uit art. 25 van de Ned. Geloofsbelijdenis te gebruiken, de waarheid en de substantie ervan in Christus Jezus op het spoor komen en in onze relatie met God toepassen. Omdat de verbondsstructuur blijvend is, kunnen we in het nieuwe verbond ook in dezelfde fouten vallen als Israël in het oude. Ook wij kunnen van de regels die Christus gaf, een wettisch systeem maken, dat als een loden last op ons drukt. Hoe komt het dat ook wij soms al zuchtend, zo ongeïnteresseerd en tegenstribbelend doen wat Christus van ons verwacht? Hoe komt het dat we er vaak aan onze oren bijgesleept moeten worden en soms zelfs helemaal weigeren te doen wat Christus vraagt? Zou het niet komen doordat we dan de wet van Christus ervaren als een knelend systeem van godsdienstige bepalingen die je vrijheid beknotten, als een drukkende godsdienstige plicht?

Als we met veel pijn en moeite, al steunende, doen wat Christus van ons verwachten mag, is er plaats voor de vraag: zien we Christus nog wel? Gaat het ons nog wel om Hem en om de gemeenschap met Hem? Of zijn we bezig Hem kwijt te raken en onszelf in

te kapselen in het dwangbuis van een godsdienstig systeem?

Als dat laatste het geval is, is er slechts één weg. Dan moeten we luisteren naar Jezus die zegt: kom toch bij Mij. Laat het juk van de knellende godsdienstige plichten van je afglijden. Kom naar Mij toe, want Ik zal je rust geven.

Rust, dat wil zeggen: sabbat. Hij geeft ons ontspannenheid, een relaxed bestaan, waarin alle hijgerige krampachtigheid en frustraties en tegenzin van je af vallen en de blijdschap zich weer kan ontplooiën. Want je ziet Hem weer. Het gaat weer om Hem. Je leven bestaat niet meer uit het vervullen van godsdienstige plichten, maar uit een vrolijk en ontspannen volgen van Hem. Als je Jezus volgt, is het elke dag sabbat voor je.

1 J. Douma, Voorbeeld of gebod? Enkele opmerkingen over het Schriftberoep in de ethiek. Kampen, 4e dr., 1983, p.33.

2 A.w., pag. 33.

3 A.w., pag. 34.

Waar twee of drie...

Christenen in Turkije zijn er niet veel. Misschien 100.000 op een bevolking van 60 miljoen. Dat is nauwelijks een evangelische druppel op een islamitische plaat. En dat in de bakermat waar ooit het licht op de kandelaar scheen als in een heldere plaats. Neem Konya. De grote stad in het binnenland stikvol moskeeën ontleent haar bekendheid aan het mausoleum van Mevlana, de moslimmysticus die er de „Orde van de Dansende Derwisjen” stichtte. Nuances ontgaan je natuurlijk als buitenstaander, maar de stad maakte een deprimerende indruk. Het schijnt er naar het fundamentalisme te neigen. Niet voor niets noemen ze het orthodox-conservatieve Konya „de heilige stad”. Steeds meer mensen komen er op bedevaart.

Na de maaltijd waren we op weg gegaan naar het enige kapelletje dat er te vinden was. Tevoren hadden we gebeld. We moesten zoeken bij de citadel, tegenover een moskee, was gezegd. In de tuin naast de kerk stonden achter stoffige heesters twee celltjes. Sophia deed open. Vriendelijk ontving ze ons in het eenvoudige blauw en wit geverfde godshuis, waarvan zij en nog een zuster de verzorgsters waren. Samen vormen ze de orde van „The little Sisters of Jesus”, de Kleine Zusters van Jezus.

Even klein als bescheiden was hun orde daar als missiepost gesticht door Charles de Foucault aan het begin van

deze eeuw toen de spoorlijn werd aangelegd. Met z'n tweeën zaten ze daar. Elders in de stad waren nog drie Turks sprekende christenen. Met elkaar vijf dus, dat was alles op een inwonertal van een half miljoen. Mens, waar begin je aan? En toch was de lamp Gods nog niet uitgegaan. De zuster sprak zeer spiritueel in langzaam Frans: „Ons werk hier? Dat is bidden en aanwezig zijn. We houden de kerk open voor wie binnen wil.”

Laatst was er een student geweest die ze hielpen met een vertaling. En vaker zijn het vluchtelingen die een beroep op de barmhartigheid doen. Op zo'n plaats kun je alleen maar stil zitten luisteren. Met je Nederlands getheologiseer begin je daar niet zoveel. Aan het eind van de avond hebben we psalm 134 gezongen, gebeden en samen uit Handelingen 13 en 14 gelezen over Iconium, hoe het daar begonnen is. Paulus en Barnabas hebben er gepredikt en na een jaar zijn ze er weggejaagd. Onbegonnen werk! Mij niet gezien. Maar de twee apostelen zijn teruggekomen om de zielen van de discipelen te versterken zodat ze zouden blijven bij het geloof en weten dat we door veel verdrukkingen heen toch het Koninkrijk binnengaan. Al gaat het om een handjevol en al ontglipt het je als water tussen de vingers, God werkt met een sterke hand die nooit heeft misgetast.

Bij het afscheid zagen we pas goed de drie portretten die in de absis van de kerk hingen, van Paulus, Gods uitverkoren vat, van Timotheus, die er uit de buurt kwam en van Thecla een aanzienlijke vrouw die onder invloed van Paulus' verkondiging de eerste martelares van het christelijk geloof is geweest.

We gingen terug door de wirwar van de warme Turkse stad. Mannen met zilveren tanden zaten in een theehuis. Een blinde vrouw bedelde op de hoek. De massa bestaat uit enkelingen, ook daar, in die stad. In de hal van ons hotel dat „Dergah”, samenkomst, heette, genoemd naar de godsdienst van Mevlana, viel ons oog op een stadsplattegrond aan de muur met daarop alle heiligdommen. Toch maar eens kijken waar we nou precies geweest waren. Eens kijken of het er ook op stond. En heel verscholen, haast leunend tegen een met minaretten aangegeven gebouw, was een plekje getekend met daarbij in kleine letters het Turkse woord „kilisi”, kerk. Kilisi, diezelfde klank zit ook in het franse „église” en dat komt weer van het Nieuwe Testament waar in het Grieks staat „ekklesia”. Toch zo overgezet, ieder in zijn eigen taal! En meteen dacht ik aan de betekenis van dat geleende woord: er uit geroepen, te voorschijn uit het donker tot Zijn wonderbaar licht. God heeft ze sinds de eerste Pinksterdag overal. Misschien op de ene plaats veel en op de ander weinig. Toch trekt de kerk van land tot land als Zijn gezant. De opdracht is

van oord tot oord het Evangeliewoord uit te roepen. Ook daar waar twee of drie in Zijn naam vergaderd zijn, mag gewerkt worden met dat zaadje van het Koninkrijk. Het zaadje dat – met de wind van de Geest mee – groeien gaat.

Dit artikel knipten wij uit het 'HERVORMD WEEKBLAD' en is van de hand van Ds. B.H. Weegink te Steenwijk. We denken hierbij aan artikel 27 NGB waarin o.a. deze woorden voorkomen: „Deze heilige kerk wordt door God staande gehouden tegen het woeden van de gehele wereld, hoewel zij soms een tijdlang zeer klein is en tot niets schijnt te zijn geworden in de ogen der mensen.”. Wij laten ons vaak betoveren door het grote getal. En ik weet, dat daarvan een enorme aantrekkingskracht kan uitgaan. Maar de Here gaat soms een andere weg. Dan zijn het maar weinigen, die het Woord onderzoeken en volharden in het gebed terwijl ze daarbij tevens op een eenvoudige wijze de christelijke naastenliefde gestalte geven. Zo gaat de Heilige Geest zijn eigen weg in deze wereld en we weten, dat het de weg van de totale overwinning is!

Enschede

O. Mooiweer

Jeannette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda

Een (verzonnen) brief

Ik ga jullie niet vertellen hoe ik heet en ook niet waar ik woon. Dat is veel te gevaarlijk. Wie iets lelijks zegt van onze regering die wordt gevangen genomen en gedood. Ik ben een meisje van 12 jaar, maar dat doet er niet toe. Ook kinderen van 12 jaar kunnen zomaar opeens verdwenen zijn. Wat zeg je? Jullie vertellen het niet verder? Nee, jullie misschien niet, maar overal zijn spionnen van onze regering, ja hoor, ook in Nederland ik ben er zeker van. Ik zal jullie iets over ons land vertellen. Er wonen twee stammen in ons land. D.w.z. we zijn allemaal zwart en we spreken dezelfde taal en we lijken op elkaar maar we komen van twee verschillende families. Ik zal ze de Boeren en de Herders noemen. Er zijn veel meer Boeren dan Herders, wel 9 keer zoveel, maar toch zijn de Herders de baas. De Boeren moeten voor ze werken. Lang voordat ik geboren ben

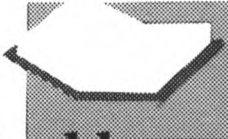

kwamen de Boeren in opstand. Ze vonden het niet eerlijk, zij wilden ook beslissen over hun eigen leven. Maar de Herders hadden het geld en de Herders hadden de geweren. Het werd een vreselijke oorlog, de Boeren vochten met messen en speren en de Herders vochten met geweren en...die wonnen. Heel veel Boeren werden gedood. Alle Boeren die naar school waren geweest werden gedood, want – zeiden de Herders – wie dom is kan geen opstand beginnen. Domme Boeren zijn niet gevaarlijk, maar slimme Boeren, die moeten we kwijt. Mijn opa was ook een Boer. Hij had een winkel en hij was vrij rijk. Al zijn kinderen gingen naar school en hij was heel bang. Mijn moeder zat op een school van zendelingen. De directeur van die school werd weggestuurd, terug naar zijn land. De Herders zeiden dat de blanke mensen de Boeren vertellen dat ze in opstand moeten komen. Dat was niet waar, maar ze vertelden wel dat God van alle mensen houdt, van de Herders en ook van de Boeren, en dat het onzin is dat de ene mens meer waard is dan de andere. „Weg met die kerk!” riepen de Herders boos. Een boel belangrijke mensen in de kerk schrokken daarvan. „Nee, nee, het is een vergissing, riepen ze, „God houdt meer van Herders dan van Boeren hoor, kijk maar in de Bijbel. Toen de Heer Jezus werd geboren hoorden de herders het het eerst. Abraham was ook een herder en Mozes en ze werden later de baas over de boeren in het land Kanaan en David was ook een herder, de grote koning David, dus je kunt zien dat God meer van herders houdt dan van boeren.” „Zo, zeiden de Herders, als dat zo is dan mag de kerk blijven, maar iedereen die iets anders zegt moet eruit.” De meeste zendelingen vertrokken, heel veel dominees werden gedood en de mensen die overbleven die hielpen in het vervolg de Herders, ook in de kerk. Een tijdlang werd het rustig in ons land. De Boeren hielden zich stil, ze hadden geen zin om gedood te worden en de regering zei tegen de kranteschrijvers van de hele wereld „Kijk eens hoe rustig het hier is. We wonen gezellig samen en het is niet waar hoor dat wij de baas spelen over de Boeren.” Maar de Boeren waren bang. Mijn oom, de broer van mijn moeder, zei op een avond „Ik ga het land uit, het is me hier te gevaarlijk.” „Hoe kan dat nou?” vroegen zijn vader en moeder en broers en zussen. „Ze zullen je vangen voor je de grens over bent.” „Ik weet het nog niet.” zei mijn oom, maar op een dag was hij verdwenen, weggevloden van de school waar hij studeerde, met een aantal vrienden. Heel veel later kreeg mijn opa een brief van hem die was meegegeven aan iemand, niet met de post natuurlijk. Er stond in dat mijn oom nu in Rwanda op school zat. Mijn moeder vluchtte niet. Die maakte haar school af en werd juffrouw. Ze trouwde en ik werd geboren en na mij nog een zusje en een broertje. Mijn vader en moeder

hielden niet zoveel van elkaar en op een dag ging mijn vader weg. Mijn moeder ging toen met ons bij opa en oma wonen en daar wonen we nog. Moeder is juffrouw op een school niet zover hiervandaan, en ze gaat elke morgen vroeg naar haar werk. Ze ging elke morgen vroeg naar haar werk, want nu is ze weg. Het wordt al enger hier in het land. De mensen in Europa hebben tegen de regering gezegd: jullie moeten een democratie worden. Dat wil zeggen: niet één man of één partij de baas, maar de macht delen. Nou, dat willen de Herders natuurlijk niet. Maar ze willen wel vriendjes blijven met de rijke landen. Dus dan maken ze er een spelletje van. Ze doen alsof ze de macht willen delen, maar ondertussen wordt het voor de Boeren al maar gevaarlijker. Honderden verdwijnen er stilletjes. Niemand weet waar ze blijven. Er zou niet genoeg plek zijn in de gevangenissen dus die mensen worden vast gedood en ergens begraven of in een rivier gegooid. De Herders zijn een beetje bang en nu gaan ze weer rondkijken of er geen slimme Boeren zijn, Boeren die stukjes in een krant kunnen schrijven of een opstand beginnen. Boeren die meesters of juffen zijn. Ja, mensen zoals mijn moeder. Ik hoorde ze wel fluisteren 's avonds, als ze dachten dat ik sliep, mijn opa en mijn moeder en ooms. Ze waren bang. En gisteren kwam moeder niet van haar werk. De andere juf van dezelfde school ook niet. Mijn ooms hebben overal rondgevraagd en gezocht ze is weg, spoorloos. Ze is dood, ik weet het zeker. En we kunnen niet eens hard huilen en alle familie bij elkaar roepen zoals we dat anders doen als iemand dood is. Iedereen loopt maar stilletjes rond met rode ogen of met opelkaar geklemde lippen en ze zeggen tegen mij dat moeder wel weer terug komt en dat zeg ik tegen mijn broertje en zusje, die zijn nog klein, maar ik weet wel beter. Als ik groot ben, dan...dan...ik weet het niet. Ik ben zo verdrietig, maar ik kan er met niemand over praten.

Het is drie maanden later. Ik had jullie de brief nog niet opgestuurd. Ik durfde het toch niet. Gelukkig maar, want nu kan ik er nog een fijn bericht bijsturen. Mijn moeder is niet dood!!!! Ze leeft nog en ze woont nu in Zaire. Ze is, met nog een aantal mensen stilletjes de grens over gevlucht. Toen ze op haar werk was, die dag, kwam iemand ze waarschuwen. „Denk erom, er zijn mensen die Boeren opwachten met een auto. Ik denk dat jullie ook op hun lijst staan.” Moeder en de andere juf waren zo bang geworden dat ze meteen zijn vertrokken, de andere kant op. Nu is moeder dus een vluchteling. Ze kon ons niet schrijven, maar ze heeft wel aan mijn oom in Rwanda kunnen schrijven. Die heeft toen weer een brief mee kunnen geven aan een blanke die in ons land kwam. Blanken vertrouwen ze wel en die durven de Herders niet te onderzoeken op brieven. Die blanken hebben de brief aan

mijn oom gegeven die een winkel heeft en net heb ik hem ook gelezen. Ik moest vreselijk huilen en mijn tante zei maar steeds „Kind toch, kind toch ik wist niet dat je zo bang was geweest!” Ik vroeg wanneer moeder terugkomt. Ze weten het niet, voorlopig niet, dat is veel te gevaarlijk. En wij kunnen ook niet naar Zaire, ook veel te gevaarlijk. Maar ik denk dat het eens allemaal weer goed komt. Ja toch, dat zou eerlijk zijn..ja toch?

Boekbespreking

M. de Jonge, Voorburg

Jakob, een pelgrimage

dr. W. Verboom (uitg. Kok Voorhoeve, Kampen, 74 bladz. f 14,90)

De schrijver van dit boekje is Ned. Hervormd predikant te Wierden en lid van de Gereformeerde Bond in de Ned. Hervormde kerk. Hij heeft enkele 'momenten uit het leven van een aartsvader' (Jakob) gekozen en mediteert daarover. Wat namelijk met Jakob gebeurt, gaat ons allen aan, zegt hij reeds in het begin. Hoe, op welke manier? ben je geneigd te vragen. Iets ervan wordt duidelijk als je verderop leest dat de pelgrimage het hemels Kanaän als doel heeft, het koninkrijk van God en dat door Diens trouw dat doel ook bereikt zal worden.

Het boekje dat we nu in handen hebben is deel 2; het eerste deel hebben we niet ter beschikking. Daarin zijn de ervaringen van Izaäks zoon besproken, zoals die voorkomen in de hoofdstukken t/m 34 van Genesis. Daarin vinden we echter, evenals in deel 2, geen compleet verhaal, maar 'momenten'. De keus van wat wel en wat niet ter sprake komt lijkt willekeurig, maar doet aan de compositie van de boekjes niet af. Wel moet je met het lezen ervan zelf de verbanden tussen die momenten leggen. Dan kom je tot een levensverhaal, wat nu niet het geval is. Het accent ligt anders en wel op Jakobs *belevissen*, want „wat hier met Jakob gebeurt gaat ons allen aan” (8). In Gen. 35: 1-4. Jakob krijgt te horen dat God de beloften, die Hij jaren geleden gaf vóór zijn vertrek naar Paddan Aram, vervulde. Hij was trouw. „Leerzaam” zegt de schrijver, „zulke geestelijke ervaringen, ook voor ons (10). Levenslessen die nodig zijn”. En hij richt zich tot de lezer en vraagt hem zijn gedachten ook eens naar het verleden te verplaatsen. „Weet u nog dat u zo ziek was en dat de Here u hielp?” „Is de Here niet geweldig trouw geweest? Tegenover die trouw blijft Jakob

nergens. Hij is in al die jaren (bij Laban bv.) niet zo trouw geweest. Hij had het te druk met gezin, kudden, met zichzelf. 't Is voor de aartsvader om zich te schamen.'

Dit type bespreking van Gods daden keert in de ruim 70 bladz. van het boekje regelmatig terug. Zo bijv. als aan het eind het sterven van Jakob verhaald wordt, nadat hij zijn zonen gezegend heeft. In Gen. 32:30 lezen we dat Jakob zegt: Ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht en mijn ziel is gered geweest.

Dat gered zijn en de naam Jezus corresponderen met elkaar, maar vraag je je af: toen ook al voor Jakob? Heeft hij weet gehad van de Zoon van God, die mens geworden, op aarde leed en stierf, die echter opstond en ten hemel voer om aan Gods rechterhand alle macht in hemel en op aarde te ontvangen en die te gebruiken ten behoeve van zijn volk. Wij mogen dat weten vanuit de Schriften, maar Jakob?

We lezen daarvan in het boekje op blz. 71: „Jakob ziet Jezus. Hij had Hem al gezien in de profetie over Juda. Nu ziet hij Hem voor zichzelf. Als gekruisigde en opgestane redder. Hij ziet Hem alsof Hij als de oudste broeder van zijn zonen bij zijn sterfbed staan. Zo dichtbij. Hier valt de afstand in tijd weg. Dit is werkelijk tijdloos. Jezus. Hij is de kern van Jakobs verwachting (...) Jakob spreekt van redding. Een boodschap die ook naar ons toekomt. Wij mogen aan zijn sterfbed komen staan. En luisteren. Wanneer kunnen wij werkelijk vol verwachting zijn? Zelfs in het uur van ons sterven? Als we mogen weten gered te zijn door Jezus Christus. Anders nooit."

Toen de HERE na de middeleeuwen zijn schapen weer opnieuw onder de staf van Zijn woord bijeenbracht, betoonde dat Woord zich levend en krachtig. Niet gemaakt door mensen, nee in zichzelf. Maar dat duurde niet zo heel lang. Want na een eeuw was er al weer het zoeken van de verlossing *door eigen kracht*. Vanuit de R.K. kerk was de 'eigen godsdienstigheid' toch weer meegenomen en ze kwam in Nadere Reformatie en Piëtisme ook in de Gereformeerde kerken opnieuw tot uiting. Wat we nu samen in deze bespreking tegenkomen lijkt heel sterk verwant aan die stromingen, die in de 18e eeuw hun duizenden versloegen en die nu nog hun invloed doen gelden.

Als je er oog voor hebt, zie je dat ook in boekjes als het onderhavige. En daarom lijkt me het advies: *niet kopen* gerechtvaardigd.

H. Algra, Den Helder

Gemeenteopbouw

In de serie 'Hulp bij Bijbelstudie' verscheen een deeltje over gemeenteopbouw. Een vaak genoemd, maar in onze kerken toch nog niet zoveel besproken onderwerp.

De auteur van het boekje is Ds. P.J.H. Krol uit Kampen. In deze gemeente heeft men een aantal toerustingsavonden over dit thema gehouden (zie 'Opbouw', 1992/ 13).

In stapjes wordt in dit deeltje uitgelegd waarom gemeenteopbouw belangrijk is. In het eerste hoofdstuk gaat het over de gemeenschap der heiligen. Moppen we op die gemeenschap, of mag je er blij mee zijn? Het tweede hoofdstuk bespreekt de eredienst: het hart van de gemeenschap der heiligen, de ontmoeting met God en met elkaar. Goed dat daar nog weer eens de nadruk op wordt gelegd: gemeenteopbouw begint op zondag! In een paar zinnen wordt ook aandacht besteed aan (veranderingen in) de liturgie. De zondag is geen eiland in de week, wel een adempauze. Op de andere dagen mogen we onze broeders en zusters niet vergeten: we moeten omzien naar elkaar. Het 4e hoofdstuk behandelt de gaven en het ambt. Niemand is in die gemeenschap overbodig (misschien zou in dit hoofdstuk het 'gewone' – maar vaak onmisbare – werk nog wat meer benadrukt kunnen worden, om ook de meest onzekere jongere het idee te geven dat hij echt meetelt). En hoe gaan jongeren en ouderen met elkaar om? (Ga je wel eens op bezoek bij een ouder gemeentelid?; hoe denk je dat ouderen tegen jullie aankijken; hoe kijk jij tegen ouderen aan?).

Pas in het laatste hoofdstuk komt het begrip 'gemeenteopbouw' nadrukkelijk aan de orde. Het ging in alle hoofdstukken over dit onderwerp, nu wordt de structuur van de gemeente nog eens nader bekeken. Zijn er werkvormen binnen de gemeente voor verbetering vatbaar?

De brochure 'Hulp bij Bijbelstudie 29' is uitgegeven door de Stichting Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk. Hij is dus in de eerste plaats bedoeld voor jongeren. Toch is het helemaal niet vreemd als ook bijbelkringen voor 'ouderen' het boekje eens helemaal door zouden nemen. Dat neemt niet weg dat het juist voor jongeren een 'eye-opener' zou kunnen zijn. Iedereen heeft van God gaven gekregen: wat kun jij als jongere doen? Omgekeerd: daar waar een gemeente kans ziet om de gaven van jongeren goed in te zetten, blijven die jongeren ook gemakkelijker bij de kerkelijke gemeenschap betrokken. Het is dus voor de gemeente van Christus van groot belang om die jongeren effectief in te schakelen. Ik hoop dan ook dat het boekje op jeugdverenigingen goed gebruikt gaat worden. 'Samen vieren, samen leven' is helder en plezierig geschreven. De hoofdstukken zijn kort, maar bieden veel aanknopingspunten. Er staan bij ieder hoofdstuk gespreksvragen. Een enkele keer zijn ze misschien wat aan de moeilijke kant. Maar dat zijn uitzonderingen; ik denk dat bijna alle vragen uitstekend bruikbaar zijn om jongeren een beeld te geven van de structuur van de gemeente en hun eigen plaats binnen die gemeente.

Tot slot nog een tip: er zijn prachtige liederen over het met elkaar functioneren als gemeente. Zingen hoort er ook bij. Misschien vermeldenswaard als er nog eens een nieuwe druk verschijnt?

N.a.v.: Ds. P.J.H. Krol, Samen vieren, samen leven; Hulp bij Bijbelstudie 29, februari 1992, f 6,50 inclusief porto, postgiro 36 36 216 t.n.v. Verkenning. Of via: Joke Vos-Niewold, Wittgensteinlaan 347, 1062 KJ Amsterdam, (020)-61 53 770

Ontvangen

Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde,

De opvoeding van de jeugd.

Vertaling en aantekeningen: H. de Wit-van Westerhuis;

inleiding: N.C. van Velzen.

67 blz., f 19,90

ISBN 9061402727

Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

D. Deddens en M. te Velde (red.),
Vereniging in wederkeer.

Opstellen over de Vereniging van 1892.

221 blz., f 34,75

ISBN 9060159101

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Ds. T. Dijkema e.a.,
Als moeilijkheden problemen worden.

Uitgave ter gelegenheid van het veertigjarig jubileum van De Driehoek.

64 blz., f 12,50

ISBN 9060159349

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Sybe Bakker,

Vuurproeven; Over literatuur.

144 blz., f 24,75

ISBN 9060159071

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Drs. G. Harinck e.a.,
Diakonie in verleden en heden.

288 blz., f 29,75

ISBN 9060159306

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

H.N. Hagoort,
Wijsheid van het vlees;

over 97 onbekende stellingen van Maarten Luther.

87 blz., f 14,90

ISBN 9074393012

Uitg. Reform. Inst. voor Cultuurw.,
Postbus 658, 2400 AR Alphen a/d Rijn

Ds. Ruud Bartlema,
Het binnenste buiten;

fragmenten uit de Openbaring van Johannes, verzetslit. van de eerste Christengemeente.

62 blz., f 14,90

ISBN 9024267943

Uitg. J.H. Kok, Kampen

Ton Valkenburg,
„Soms ben ik bang dat het mij over-
komt”;
de angst voor gebrekkig oud worden.
141 blz., f 24,50
ISBN 9024266157
Uitg. J.H. Kok, Kampen

Dr. K. Runia,
Notities over spiritualiteit.
80 blz., f 14,50
ISBN 9024266580
Uitg. J.H. Kok, Kampen

Dr. K. Runia,
Notities over de ambten.
79 blz., f 14,50
ISBN 9024266483
Uitg. J.H. Kok, Kampen

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Arnhem
Het adres der kerk is: S. Huizinga,
Medemblikhof 39, 6843 BV Arnhem.
Tel.: 085-814517.

Ned. Geref. Kerk van Oegstgeest e.o.
Ingaande 1 september berust het scri-
baat bij: de heer J.W. Wesseling,
Herengracht 23, 2312 LA Leiden.
Tel.: 071-130364.

Theologisch Studie Gezelschap
Na jarenlang volgens hetzelfde stra-
mien te hebben gewerkt, hebben we als
TSG nu besloten een aantal wijzigingen
aan te brengen; kortweg samen te vat-
ten als: *langere* bijeenkomsten en *min-
der* frekwent:
Langer: na een inloop vanaf half tien
beginnen we om stipt tien uur met het
morgenprogramma, dat loopt tot half
één. Na de maaltijd beginnen we om
half twee met het middagprogramma,
dat eindigt om drie uur. In de middag
zal het aksent vooral liggen op de prak-
tijk van het predikantschap.
Minder frekwent: In plaats van de zeven
bijeenkomsten die we tot nu toe jaar-
lijks hielden komen er vier volgens het
hieronderstaande schema, en daar-
naast, aan het eind van het seizoen,
nog één hele dag, te houden op een
andere, daartoe geëigende plaats.
De data voor de aldus geplande bijeen-
komsten zijn: 7 september 1992, 9 no-
vember 1992, 18 januari 1993, 22 maart
1993, 7 juni 1993.
Het programma voor de eerstvolgende
bijeenkomst luidt: 's morgens: preek
Nieuwe Testament (G. Zwarts), 's mid-
dags: gesprek over rouwdiensten (G.
de Lange).
Geïnteresseerde kollega-predikanten

zijn als altijd van harte welkom. Infor-
matie bij: M.H.T. Biewenga, tel. 05270-
16565 of bij J.C. Schaeffer, tel. 055-
416737.

Ned. Geref. Kerk van Rotterdam (Rectificatie)

Plaatsen en tijden van de kerkdien-
sten: *Wijkgemeente Oost* (gezamenlijk
met de wijkgemeente Alexanderpolder
van de Chr. Geref. Kerk Rotterdam).
Thans: Verrijzeniskerk, Springerstraat
340, Rotterdam. 11.15 en 18.15 uur.
Wijkgemeente Overschie: Bethelkerk,
Oranjestraat 6, Rotterdam. 9.30 en
16.30 uur.

Tehuisgemeente Groningen

Het nieuwe adres van drs. F. en mevr.
J. Gerkema wordt ingaande 26 augus-
tus: Briljantstraat 75, 9743 NC Gronin-
gen. Tel.: 050-712412.

Zending op Soemba

Giro 1687238
De begroting voor de Opleiding
op Soemba voor 1992
bedraagt f 91.000,00
Op 1 augustus zou daarvan
moeten binnen zijn, om salaris-
sen e.d. regelmatig te kunnen
betalen 7/12 deel = f 53.100,00
zodat dan nog ZOU moeten
binnenkomen f 37.900,00
In werkelijkheid is slechts
f 29.922,- dus TEKORT – f 23.178,00
ontvangen.
Totaal nog nodig
tot 31-12-92 = f 61.078,00
Dus in vijf maanden moet er 2½ x
zoveel binnenkomen als in de eerste
zeven maanden!!!
Uit de gepubliceerde jaarcijfers weet
U wellicht, dat er over geen der vorige
jaren een voordelig saldo was, zodat
ik al een paar keer heb moeten lenen

om aan de verplichtingen te kunnen
voldoen.

Predikanten zijn in velerlei opzicht
geen engelen; zo hebben ook zij geld
nodig voor kleding, voeding en huis-
vesting. Dagelijks.

Met vriendelijke groet, J.H. Bosman

Ned. Geref. Kerk van Nijmegen **STUDEREN IN NIJMEGEN!**

Als je gaat studeren in Nijmegen wil de
Ned. Geref. Kerk graag kennis met je
maken. Ook als je van plan bent de
weekenden thuis door te brengen, stel-
len we als gemeente contact met jou erg
op prijs. Door de week ben je toch
meestal in Nijmegen. Vandaar dit be-
richt. Dit geldt ook als je al in Nijmegen
studeert of woont en wij je nog niet ken-
nen. Op 5 en 6 september organiseert
de gemeente een start-weekend.
Graag willen we je daar ontmoeten:
zaterdagavond met de jonge mensen en
zondag met heel de gemeente.
Kun je van te voren even bericht geven?
Contact kan worden opgenomen met:
G. Wever tel.: 080-440120; Fam. van
Breumel tel.: 080-773720; Fam. Meima
tel.: 080-567564.
N.B. Heb je voor dat weekend geen
slaapadres in Nijmegen, dan kunnen wij
daarvoor zorgen!

Ned. Geref. Kerk van Alkmaar

Het nieuwe adres van de diaconie
luidt: W.E. Reitsma, M. Breetstraat 32,
1752 AJ Sint Maartensbrug. Tel.:
02246-1922. Het gironummer blijft on-
gewijzigd.

Ned. Geref. Kerk/Chr. Geref. Kerk Lelystad

Het scribaat der kerk berust bij: G.C.
Romeyn, tel.: 03200-21271. Het post-
adres blijft: Postbus 397, 8200 AJ Lely-
stad.

Op 23 juli jl. vierden onze ouders en grootouders

M. (Rien) van der Graaf

en

P. (Nel) van der Leer

hun 40-jarig huwelijksfeest.

Wij zijn DE HEERE dankbaar voor wat HIJ hen en ons in deze
40 jaar gaf.

Zaandam, Gert en Jannie
van der Graaf-Band
Esther
Manon
Marieloes

Arnhem, Daan en Froukje
van der Graaf-Blok
Frank
Martine

Hoorn, Rien en Greet
van der Graaf-van der Kamp

Wormer, Rob van der Graaf
Hoorn, Martin en Gea
van der Graaf-de Haan
Femke

Valeriusrondeel 523
2902 CP Capelle aan den IJssel

Gelegenheid tot gelukwensen op zaterdag 5 september van 15.00 tot
17.00 uur in 'De Voorhof', Bermweg 332, Capelle aan den IJssel.